

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПЕРЕКЛАДУ З АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ТВОРУ О. ЗАБУЖКО
«МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ» ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО
ВІДТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0350 ап-3-дн
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Ємельяненко Ольга Сергіївна

Керівник к.п.н., доц. Прус С. І.
Рецензент к.ф.н., проф. Клименко О. Л.

Запоріжжя – 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра теорії та практики перекладу з англійської мови

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська

Освітньо-професійна програма Переклад (англійський)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови

« » _____ 2021 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
МАГІСТРА

СМЕЛЬЯНЕНКОВІЙ ОЛЬЗІ СЕРГІЇВНІ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту): «Культурно-історичний контекст твору О. Забужко «Музей покинутих секретів» та особливості його відтворення англійською мовою»
2. Керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Прус Світлана Іванівна, к.п.н., доц.

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «13» квітня 2021 року № 590-с

3. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) 31.01.2022 року

4. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту)

Теоретичні засади дослідження, специфіка перекладацьких рішень при інтерпретації одиниць історико-культурної інформації роману О. Забужко «Музей покинутих секретів»

5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): розглянути поняття художнього тексту, його суть та специфіку; визначити основні проблеми та складнощі перекладу художнього тексту; виокремити історико-культурні пласти, що представляють дослідницький інтерес; проаналізувати особливості ідіостилю О. Забужко та визначити основні труднощі його англомовного відтворення; одібрати лексеми, що найкраще відтворюють культурно-

історичний контекст роману; проаналізувати способи та особливості відтворення досліджуваних одиниць та обґрунтувати доцільність перекладацьких рішень для обраних розрядів лексики.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Прус С.І., к.п.н.,доц.	07.05.2021	07.05.2021
Розділ 1	Прус С.І., к.п.н.,доц.	03.06.2021	03.06.2021
Розділ 2	Прус С.І., к.п.н.,доц.	15.07.2021	15.07.2021
Висновки	Прус С.І., к.п.н.,доц.	27.09.2021	27.09.2021

7. Дата видачі завдання 22.04.2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз; укладання бібліографії	квітень 2021	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2021	виконано
3.	Написання вступу	червень 2021	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2021	виконано
5.	Написання практичного розділу	вересень 2021	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2021	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2021	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2021	виконано
9.	Захист	грудень 2021	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____ (підпис)

О. С. Ємельяненко

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

_____ (підпис)

С. І. Прус

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ (підпис)

В. В. Погонєць

(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дослідження присвячене особливостям перекладу художньої літератури з української мови на англійську. Ця галузь академічних досліджень ще недостатньо вивчена. Метою дослідження є виявлення основних труднощів, що виникають при перекладі роману О. Забужко «Музей покинутих секретів», та оцінка адекватності перекладу.

Ми зосередились на основних проблемах, які виникають в процесі перекладу опису історичних передумов роману та інтерпретації лексем (власних назв, історизмів та культурно маркованої лексики, діалектизмів), які його відображають.

Мета дослідження – проаналізувати прийоми перекладу, які використовує перекладач, з'ясувати та обґрунтувати його стратегію перекладу. У дослідженні висвітлено поняття перекладу, перекладу художньої літератури, поняття адекватності та еквівалентності перекладу; розглянуто основні функції художнього тексту; проаналізовано необхідні лексеми; визначено та обґрунтовано способи їх перекладу тощо.

Аналіз фактичного матеріалу показав: для того, щоб ознайомити англійського читача з культурним колоритом та лінгвістичними особливостями української мови та культури, основними прийомами англо-українського перекладу є транслітерація, аналогія, калькування та експлікація (описовий переклад).

Ключові слова: літературний переклад, адекватність перекладу, ідіостиль, перекладацькі трансформації, культурно маркована лексика, власні назви, діалектизми.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1 Художній текст як проблема перекладу	6
1.2 Художній текст як транслятор історико-культурної інформації	14
1.2.1 Історико-культурний контекст роману О. Забужко «Музей покинутих секретів»	14
1.2.2 Особливості ідіостилю О. Забужко та проблеми перекладу.	17
РОЗДІЛ 2 СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ ПРИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОДИНИЦЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ РОМАНУ О. ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ»	23
2.1 Розмежування відповідних понять та загальні підходи до перекладу одиниць історико-культурної інформації	23
2.2 Особливості англomовного відтворення онімних одиниць роману	26
2.2.1 Відтворення значення антропонімів.	26
2.2.2 Відтворення англійською мовою значення топонімів.	30
2.2.3 Відтворення англійською мовою значення одиниць сакрального ономастикону	33
2.3 Специфіка перекладу сов'єтизмів та культурно маркованої лексики	37
2.4 Специфіка перекладу діалектних одиниць	43
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

На даному етапі розвитку сучасного глобалізованого світу на передній план виходить питання інтеграції, не тільки економічної, технічної або наукової, а й культурної та соціальної. У зв'язку з цим особливо актуальною стає проблема мовного бар'єру, що продовжує залишатися серйозною перешкодою в міжкультурній комунікації.

В останні десятиліття Україна, як завдяки своєму новому державному статусу, так і певним демократичним процесам (Помаранчева революція, революція Гідності тощо), привертає увагу світової спільноти. Англomовні ЗМІ певною мірою забезпечують розповсюдження політично-культурної інформації про нашу країну і сприяють взаємопроникненню культур, однак слід зазначити, що інтерес до нас міг би бути набагато більшим, якби світ міг ширше ознайомитися з творчістю українських сучасних письменників, вихованих за роки незалежності.

Саме тому виникає потреба у якісному художньому перекладі літературних творів, роль якого в обміні думками між різними народами і культурами важко переоцінити. На жаль, доводиться констатувати, що кількість таких перекладів, особливо англomовних, є на сьогоднішній момент досить обмеженою. Поява англomовного варіанту роману О. Забужко «Музей покинутих секретів», виконаного перекладачем Ніною Шевчук-Мюррей, є певною віхою у міжкультурній комунікації.

Художній переклад – це один із найвагоміших виявів міжкультурної та міжлітературної взаємодії. В усі часи проблема наближеності перекладу до тексту оригіналу залишалася спірною і навіть сьогодні питання балансу відтворення тексту в єдності змісту та форми є базовою. Якісний художній переклад традиційно базується на таких поняттях як еквівалентність та адекватність перекладу, яким на сьогодні присвячено багато досліджень як у зарубіжних, так і у вітчизняних розвідках. Пошуком еквівалентних та

адекватних мовних структур займалися В. Н. Комісаров, Ю. Найда, О. І. Чередниченко, Дж. Кетфорд, Л. К. Латишев, В. В. Коптілов, тему перекладацьких трансформацій розробляли Т. А. Казакова, Я. І. Рецкер, А. В. Федоров, Т. Р. Кияк, Є. В. Бреус, В. Н. Комісаров, аналізу перекладу окремих розрядів лексики (ономастика, історизми, реалії тощо) присвячені дослідження Р. П. Зорівчак, Г. Д. Томахіна, О. Л. Кундзіча, В. В. Німчука, Ю. О. Карпенко тощо.

Попри значний інтерес дослідників, спричинений невичерпністю та багатогранністю теми, особливості англомовного перекладу творів сучасної української прози залишаються практично не дослідженими. Саме тому аналіз питання адекватності перекладу роману О. Забужко «Музей покинутих секретів» є особливо своєчасним та **актуальним**.

Мета дослідження полягає у виявленні культурно-історичного контексту роману та аналізі способів його англомовного відтворення.

Поставлена мета зумовила постановку і вирішення наступних **завдань**:

- 1) розглянути поняття художнього тексту, його суть та специфіку;
- 2) визначити основні проблеми та складнощі перекладу художнього тексту;
- 3) виокремити історико-культурні пласти, що представляють дослідницький інтерес;
- 4) проаналізувати особливості ідіостилю О. Забужко та визначити основні труднощі його англомовного відтворення;
- 5) одібрати лексеми, що найкраще відтворюють культурно-історичний контекст роману;
- 6) проаналізувати способи та особливості відтворення досліджуваних одиниць та обґрунтувати доцільність перекладацьких рішень для обраних розрядів лексики.

Об'єктом даного дослідження виступає культурно-історичний контекст роману О. Забужко.

Предметом є перекладацькі рішення, які Ніна Шевчук-Мюррей (перекладач роману «Музей покинутих секретів») обрала для відтворення одиниць історико-культурної інформації.

Наукова новизна полягає у спробі власного дослідження особливостей відтворення специфічної лексики сучасної української літератури для адекватного сприйняття культурно-історичного підґрунтя тексту іноземними читачами.

Матеріалом дослідження стали лексичні одиниці, які нами було відібрано методом суцільної вибірки при аналізі тексту роману «Музей покинутих секретів» та тексту його англomовного перекладу.

Поряд із загальнонауковими методами (індукція, дедукція, аналіз, узагальнення) в ході дослідження було застосовано наступні **методи дослідження**: зіставний (аналіз лексичних одиниць оригінального та перекладеного тексту роману); аналіз словникових дефініцій (для уточнення семантики); лексикографічний аналіз (для вивчення окремих слів оригінального тексту і особливостей їх відтворення); контекстуально-інтерпретативний метод (для виявлення зв'язку між оригінальним текстом та перекладом, дослідження чинників, які впливають на сприйняття, розуміння та врахування фонові інформації); дескриптивний метод (для опису досліджуваних лексичних та граматичних трансформацій); статистичний метод (обчислення кількісних результатів).

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані практичні результати роблять внесок у теорію та практику перекладознавства та можуть бути використані у якості прикладного матеріалу в процесі навчання перекладу у закладах вищої освіти.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальна кількість сторінок – 53.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Художній текст як проблема перекладу

Переклад, перш за все, являє собою один із найдавніших видів діяльності, що полягає у відтворенні усної та письмової інформації однією мовою за допомогою засобів іншої мови. У той же час, переклад представляє собою результат цієї діяльності. У загальному розумінні переклад є багатозначним терміном і відповідно має велику кількість дефініцій. Вони, за словами українського вченого Л. М. Черноватого, мають обсяг, що варіюється від одного-двох рядків до кількох сторінок [Черноватий 2013, с. 96]. У тлумачному перекладознавчому словнику, де надається 33 варіанти визначення цього поняття [Толковый переводческий словарь 2003, с. 137-140] переклад трактують як процес збереження змісту повідомлення [Коптілов 2002, с. 4], як міжмовну трансформацію [Бархударов 1975, с. 6], як вторинне мистецтво «перевираження» оригіналу іншою мовою [Виноградов 2004, с. 8.] тощо. Крім того, художній переклад є інструментом культурного освоєння світу, розширення колективної пам'яті людства, чинником самої культури.

Посилена увага вчених всіх часів до проблеми перекладу не зробила її менш актуальною, адже полеміка навколо неї точиться у перекладознавчих дослідженнях до сих пір. Ця галузь перекладознавства набула статусу автономної не так давно, фактично у другій половині ХХ століття. Зміна статусу призвела до появи великої кількості наукових досліджень в цій сфері (І. Леві, І. А. Кашкіна, А. В. Федорова, Ж.-П. Віне, Ж. Мунена, Т. А. Казакової, Дж. Кетфорда, А. Швейцера тощо).

На сучасному етапі переклад розглядають в світлі міжкультурної комунікації, але таке його розуміння не існувало завжди. В історії становлення

перекладознавства завжди існували три основні концепції: переклад неможливий у принципі, всеперекладність, що існувала паралельно з першою концепцією та концепція відносної перекладності.

Принцип неможливості перекладу існував ще в древньому світі і, за словами Н. Мечковської, це пояснювалося своєрідним пієтетом до сакральних текстів та переконанням у неможливості їх перекладу [Мечковская 2000, с. 98; Steiner 1993, с. 12]. Пізніше, в епоху Відродження про це застерігав великий Данте (XIII ст.): «Нехай кожний знає, що жоден твір...не може бути перекладений зі своєї мови на іншу без порушень всієї її насолоди і гармонії» [цит. за: Оліник 2008, с. 213]. Тієї ж думки у XVII ст. дотримувався Сервантес, в XIX ст. – Гумбольдт [Гарбовский 2004, с. 111], ідею якого підтримали представники неогумбольдтіанства.

Концепція всеперекладності, що існувала паралельно з першою, найсильніше зазвучала в XIX ст. та розвилася в XX ст. Вона підтримувалася російськими поетами О. Фетом і П. Вяземським та відомими зарубіжними дослідниками М. Хомським і Ж. Муненом.

Ми дотримуємось третьої концепції, яку свого часу спробував обґрунтувати Ф. Шлейєрмахер у своєму трактаті «Про різні методи перекладу» [Кальниченко, Подміногін 2002]. Ця концепція ґрунтується на твердженні, що люди мислять схожими категоріями, незалежними від їх національності та етнічної приналежності. Саме універсальність цих категорій та подібність мислення людей і дозволяють здійснювати переклад.

За роки вивчення перекладу як окремої науки та лінгвістичної дисципліни дослідники виокремили ряд проблем; ми ж в даному параграфі розглянемо лише проблему перекладу художніх творів. Художній переклад як специфічна галузь перекладознавства теж виокремився досить недавно, лише у другій половині XX ст. Це спонукало створення певних теоретичних моделей перекладацького процесу – Лейпцизька школа перекладу (О. Каде), Чеська школа перекладознавства (І. Леві) тощо.

Наразі перейдемо до суті художнього тексту, його специфіки, категорій та функцій. Всі дослідники сходяться в тому, що крім загальних категорій, притаманних всім видам тексту (зв'язності, цілісності, членованості (дискретності), інформативності та завершеності), художній текст має деякі додаткові категорії, які не притаманні іншим текстам і складають його специфіку. Це, перш за все, категорія образності, що об'єднує всі художні тексти, яку ми і проаналізуємо. Художній текст – це вигаданий світ, з вигаданими іменами, персонажами, інколи навіть світами, але який при цьому може містити реальні історичні факти та базуватися на цілком реальних подіях з життя (як, наприклад, у романі, який було обрано для дослідження). Перекладачеві необхідно при цьому передати не лише ідейно-тематичний зміст твору, але й конотативний компонент семантики художнього твору, авторські інтенції, закладений підтекст.

Що стосується функцій художнього тексту, то незважаючи на його поліфункціональність, домінантною буде функція естетична, або, відповідно до думки Р. Якобсона, поетична. Так, дослідниця К. Райс визначає, що головною заповіддю перекладача має бути прагнення до досягнення рівного естетичного впливу [Комиссаров 2002, с. 59; Reiss 1971]. Цю ж ідею пропонує І. Алексєєва: «художня література – це тексти, спеціалізовані на передачу естетичної інформації» [Методичні рекомендації 2019, с. 156]. У будь-якому випадку, літературний твір впливає на читача як раціонально, так і емоційно, естетично, тобто будь-який художній текст покликаний пробудити у свідомості читача певні образи. Крім того, кожен письменник прагне знайти нові засоби виразності, щоб передати психо-емоційну складову своєї думки та особисте бачення світу, щоб «оживити» образи та зробити їх більш глибокими та яскравими. Здебільшого художні тексти є багатошаровими системами, де крізь звичні нам слова може проступати зовсім новий символ, ідея, образ, зміст; часто виявляється неможливим, використовуючи ті самі художні засоби вираження, що застосовують в оригінальному тексті, розкрити змістовний план твору.

Важливо розуміти, що художній переклад не передбачає, що текст буде перекладено дослівно. Складність полягає в тому, що спеціалісти з художнього перекладу мають проникнути в саму суть тексту. З точки зору синтаксису і стилістики дослівний, а тим паче переклад кожного окремого слова, є неприпустимим. Перед перекладачем стоїть дуже важливе завдання – залишити твір витвором мистецтва у новому мовному середовищі. Це означає, що йому доведеться певним чином навіть повторити творчий процес автора, однак при цьому викликати у читача його перекладу ті ж самі асоціації та образи, які викликає цей текст у носія мови оригіналу [Штангурська 2009, с. 54].

В цьому зв'язку нам виявляються слухними такі вимоги до перекладу художньої літератури, які наводить С. Шулік:

1. Точність донесення до читача думки автора та збереження нюансів цього висловлювання.
2. Лаконічність та небагатослівність, викладення думок в найкоротшій та зрозумілій формі.
3. Ясність, відсутність неоднозначності у висловленні думок з метою уникнення непорозумінь.
4. Літературність та відповідність визнаним літературним нормам мови [Шулік 2015].

Крім того, художній переклад сприяє культурному освоєнню світу, розширює колективну пам'ять людства та є рушійною силою самої культури. Отже, переклад художнього тексту можна назвати творчим процесом. Ю. Найда вважає, що більше труднощів у перекладачів викликає різниця в культурах, ніж в мовних структурах [Найда 1978, с. 115]

Для опису відносин між оригіналом та перекладом в теорії перекладу існують поняття адекватності та еквівалентності, однак у формулюванні цих двох категорій досі існує багато невизначеності. Так, А. В. Федоров замінює термін «еквівалентність» на «повноцінність» і, в свою чергу, прирівнює «повноцінність» до адекватності. [Федоров 2002, с. 173]. В рамках теорії

В. Н. Комісарова еквівалентність та адекватність протиставляються [Комиссаров 2002, с. 58]. На думку О. Д. Швейцера обидві категорії носять нормативно-оціночний характер, але еквівалентність має справу з перекладом як результатом, тоді як адекватність – з перекладом як процесом [Швейцер 1988, с. 95-99].

Адекватність перекладу передбачає тяжіння перекладача до відповідності у помірності, тотожності, рівняння на оригінал. Поняття еквівалентності перекладу як рівнозначності та рівноцінності оригіналу за певних умов, на відміну від адекватності як помірності та рівності, повністю відповідає сутності перекладу. Тобто, еквівалентність має на меті зробити переклад абсолютно природнім [Nida, Taber 2003, с. 119]. Еквівалентність може бути поділена на два види: комунікативну еквівалентність (відносини між текстами) та функціональну еквівалентність (еквівалентність значень). [Егер 1978, с. 137]. Вважаємо, що найбільш вірним може бути термін функціональної еквівалентності, яка описує як мовні, так і мовленнєві відповідності.

Якщо дві культури взаємопов'язані, але мови зовсім різні, перекладачу доводиться здійснювати під час перекладу багато формальних перетворень. Такі перетворення прийнято називати перекладацькими (міжмовними) трансформаціями, тобто перетвореннями, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу. Наразі існує безліч класифікацій перекладацьких трансформацій, запропонованих різними авторами.

А. Фітерман та Т. Левицька виділяють три типи перекладацьких трансформацій:

- 1) граматичні трансформації, до яких відносяться перестановки, опущення і додавання, перебудови та заміни пропозицій;
- 2) стилістичні трансформації, до яких належать такі прийоми, як синонімічні заміни та описовий переклад, компенсація та інші види замін;

3) лексичні трансформації, які включають в себе заміну і додавання, конкретизацію і генералізацію понять [Володіна, Рудківський 2017, с. 36].

У той же час французькі фахівці у галузі перекладознавства (Жан Дарбельне і Жан-Поль Віне) взагалі не говорять про різновиди перекладацьких трансформацій, а натомість пропонують деякі прийоми, які варто використовувати в ході перекладацької роботи. Так, вчені висувають ідею про дві групи технічних прийомів, використовуваних при перекладі: прийоми прямого та непрямого перекладу.

До першої групи належать: дослівний переклад; калькування; запозичення. До другої: еквіваленція (передача змісту попереджувальних написів, прислів'їв, афоризмів іншими словами); транспозиція (заміна однієї частини мови на іншу); адаптація (заміна деталей історії, що повідомляється, іншими); модуляція (зміна присутньої точки зору).

Ми в своєму дослідженні дотримуємося класифікації, запропонованій В. Н. Комісаровим, що полягає у розподіленні всіх перекладацьких трансформацій на лексичні та граматичні в залежності від характеру одиниць вихідної мови. Крім того, науковець виділяє також комплексні лексично-граматичні трансформації, які одночасно торкаються і лексичних, і граматичних трансформацій або є міжрівневими, тобто такими, що здійснюють перехід від лексичних одиниць до граматичних та навпаки.

Основні типи лексичних трансформацій, що застосовуються в процесі перекладу, включають такі перекладацькі прийоми:

1. Перекладацьке транскрибування та транслітерація.

Ці способи полягають у перекладі лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення форми за допомогою літер іншої мови. При транскрипції відтворюється звукова форма іншомовного слова, а при транслітерації – його графічна форма (літерний склад). Провідним способом у сучасній перекладацькій практиці є транскрипція із збереженням деяких елементів транслітерації.

2. Калькування.

Такий спосіб полягає у перекладі лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем чи слів (у разі стійких словосполучень) їх лексичними відповідниками. Сутність калькування полягає у створенні нового слова або сталого поєднання, що копіює структуру вихідної лексичної одиниці.

3. Лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція).

Переклад одиниць оригіналу відбувається шляхом використання у перекладі одиниць мови, значення яких не співпадає зі значеннями вихідних одиниць, але може бути виведено їх за допомогою певного типу логічних перетворень.

Так конкретизація полягає у зміні слова або словосполучення мови-оригіналу з більш широким значенням словом або словосполученням мови перекладу з більш вузьким значенням. Процес генералізації зводиться, навпаки, до заміни одиниці мови-оригіналу, яка має більш вузьке значення, лексичною одиницею мови-перекладу з ширшим значенням. Модуляція – це коли лексична заміна будується на причинно-наслідкових зв'язках понять, що можуть взаємно замінюватися. Логічний зв'язок між такими поняттями має бути настільки очевидний і семантично достатній, щоб у перекладі причину можна було б замінити наслідком чи навпаки, або (в іншому разі) ціле частиною.

До найбільш поширених граматичних трансформацій належать:

1. Синтаксичне уподібнення (дослівний переклад).

У такий спосіб вдається зберегти синтаксичну структуру оригіналу, за виключенням, звісно, певних артиклів та інших службовий елементів, які не несуть жодних змін у мові, на яку перекладають текст.

2. Членування речення.

Така трансформація полягає на розподіленні одного речення тексту оригіналу (частіше складне і рідше просте) при перекладі на два (і більше).

3. Об'єднання речень.

Полягає в перетворенні двох (чи більше) самостійних речень в одне.

4. Граматичні заміни (форми слова, частини мови; додавання, вилучення).

Суть такого роду трансформацій полягає в тому, щоб уникнути порушень граматичних норм мови перекладу та традиційного слововживання; інколи ввести семантичні компоненти, що тільки маються на увазі в оригіналі, задля кращого розуміння тексту, або ж навпаки вилучити надлишкові елементи, що порушують норму мови, на яку перекладають текст.

До комплексних лексико-граматичним трансформаціям відносяться:

1. Антонімічний переклад.

Сутність прийому полягає в тому, що форма слова або словосполучення в оригіналі замінюється на протилежну: позитивна – на негативну і навпаки. Тому часто цей прийом ще називають формальною негативацією чи позитивацією.

2. Експлікація (описовий переклад).

Лексична одиниця мови оригіналу замінюється словосполученням, яке описує (експлікує) її значення мовою перекладу. В основному, цей метод застосовується при перекладах реалій, коли короткі словникові відповідники в українській мові відсутні.

3. Компенсація.

Цей спосіб перекладачі використовують з метою усунення семантичної втрати. Одна й та сама інформація передається іншим засобом і не обов'язково в такому ж самому місці тексту як і в оригіналі, щоб передати певну гру слів або образний аспект змісту оригіналу.

У будь-якому випадку, незалежно від класифікацій та способів угруповань, проблематика зводиться до адекватності та точності виконаного перекладу.

1.2 Художній текст як транслятор історико-культурної інформації

1.2.1 Історико-культурний контекст роману О. Забужко «Музей покинутих секретів». Перш ніж приступити до аналізу твору О. Забужко «Музей покинутих секретів», вважаємо за необхідне сказати декілька слів про самого автора. О. Забужко народилася 19 вересня 1960 року в Луцьку в сім'ї шістдесятників, яка через репресії проти української інтелігенції в 1968 році переїздить до Києва, де й письменниця проживає до сьогодні.

Вона рано почала друкуватися в літературній періодиці як автор поетичних творів, однак ніколи не обмежувалася виключно літературною працею. О. Забужко викладала історію культури та естетику в Київській консерваторії, була співробітником Інституту філософії АН України, у статусі запрошеного письменника викладала в Університеті штату Пенсильванія та в Гарвардському та Пітсбурзькому університетах (США). О. Забужко виконує також низку громадських навантажень – Віце-президент Українського ПЕН-центру, член Наглядової Ради Міжнародного Фонду «Відродження», член багатьох конкурсних комітетів в Україні та за кордоном.

Літературний доробок письменниці дуже плідний – це збірки поезій, оповідання та повісті, романи та публіцистика, філософсько-літературні праці тощо. Всі ці твори здобули міжнародне визнання і перекладалися у більш ніж двадцяти країнах світу, а сама О. Забужко є лауреаткою численних престижних премій і нагород, серед останніх – Національна премія України ім. Т. Шевченка (2019), BookForum Best Book Award (2020).

«Музей покинутих секретів» – один із творів Оксани Забужко, який вона завжди хотіла написати і над яким вона багато років працювала. Вітчизняною та зарубіжною критикою роман визнаний не тільки одним з найвидатніших творів української літератури доби незалежності, а найважливішим явищем у всій літературі посткомуністичної Східної Європи. Роман був нагороджений

Центральноєвропейською літературною премією «Ангелус» (2013), неодноразово відзначався як «книжка року» (в Україні, Німеччині, Швейцарії, Польщі), перекладений англійською, німецькою, польською, чеською, російською мовами. Швейцарська газета *Tages Anzeiger* включила роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» до списку 20 найкращих творів століття. Роман став візитною карткою нової української літератури і по праву вважається одним з найкращих взірців сучасної української літератури доби незалежності.

Роман «Музей покинутих секретів» – епічна картина-розповідь про історію нашої країни за досить довгий та важливий для її становлення період. Події роману зачіпають багато історико-культурних пластів: історію існування та боротьби УПА, радянські утиски інтелігенції довоєнного і післявоєнного періоду, проблеми перших років незалежності. У центрі уваги автора українське суспільство в переломні історичні моменти (посттоталітарний та посткомуністичний періоди), показане на прикладі життя кількох поколінь родини Довганів, Гощинських та Ватаманюків. Це своєрідна родинна сага, події якої охоплюють період від 1940-х років до весни 2004-го.

Виникнення такої нової модифікації жанру – історіографічного метароману зумовлений інтересом української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст. (принаймні літератури постмодернізму, до якого відносять творчість О. Забужко) до національної історії, до встановлення історичної справедливості. Разом із тим нове бачення історичних подій у романі не демонструє прагнення автора достовірно висвітлити факти, але скоріше поставити ще більше питань і заставити думати, це скоріше роман не про історичні факти, скільки про історичну пам'ять.

За словами самої письменниці, вона написала «роман народу, позбавленого написаної історії» [Терен 2010]. Історичний контекст її роману «Музей покинутих секретів» досить чіткий та виразний. Він має на меті воскресити пам'ять про трагічні події, які не могли бути відтворені раніше в силу певних історико-політичних причин. Усі ці події в романі стають не

просто історичними реаліями, а частиною життя звичайних людей. Саме пам'ять вибирає автор основною фабулою роману, який має дві часові лінії: сьогодення (початок двохтисячних років) та міжвоєнний період, що переходить у Другу світову війну. У тексті О. Забужко ці два ланцюги переплітаються за допомогою містичної сили сну.

На його 830 сторінках цього масштабного художнього полотна автор описує десятки історичних сюжетів і різних доль. Вона торкається таких болючих питань, як боротьба українців на бойових стежках УПА, Голодомор, насильствена колективізація 40-х років, проводить своїх героїв через надії та драми покоління шістдесятників у часи хрущовської відлиги та цинізм брежнєвського застою, через драматичні події радянських часів 1970-80-х, через буремні кримінальні 90-і та перші роки незалежності України.

Головні герої твору журналістка Дарина та її чоловік Андріян починають пізнавати минуле власних родин. Поштовхом до цього стала смерть подруги Дарини, художниці Владислави, та її журналістське розслідування причин цієї смерті. Цикл картин, створений художницею, під назвою «Секрети» був навіяний дитячою грою подруг, в якій вони заховували свої дівчачі секрети. Розплутуючи секрети, герої роману поступово починають пізнавати минуле, сповнене подій, що й досі є суперечливими в історії української нації.

В хитросплетіннях та подіях минулого герої намагаються розібратися в історії своїх сімей. Наприклад, про визвольний рух, що ще й досі в деяких українських родинах воліють взагалі не згадувати, настільки болючі ці сторінки спротиву ОУН, УПА заради вільного майбутнього України. Згадки про дитячу гру в заховані секрети також відсилають читача до часів, коли при більшовиках жінки закопували в землю ікони, родинні світлини, коштовності тощо.

Неодноразово О. Забужко повертає своїх героїв та читачів і до теми голоду в Україні, в тому числі й до Голодомору на початку 1930-х років, який був спричинений колективізацією, під час якої селянство обібрали до нитки. Влада не тільки не рятувала людей, а й збиралася повторити свій жахливий

«експеримент», у повоєнну добу на приєднаних західноукраїнських землях. Під час війни з німцями та й у післявоєнні часи «визволителі» теж не надто церемонилися з галичанами. Їх за найменшу підозру у зв'язках з УПА арештовували, катували в застінках і знищували.

О. Забужко не обходить увагою і сучасні суспільно-політичні проблеми, продажність політиків, брудні технології напередодні президентських виборів восени 2004 року. Вона з біллю ставить питання про те, що успішні митці, науковці, інтелектуали залишають Україну у пошуках кращого життя, бо їхній досвід та здобутки тут нікого не цікавлять.

«Музей покинутих секретів» – це роман про пам'ять роду, про те, як дуже часто люди з болем усвідомлюють, що нічого не знають про те, яким було життя їх прадідів, і нічого з цим вже не поробиш, бо вони відійшли у засвіти. Так, наприклад, по одній фразі, записаний батьком героїні на полях книги, письменниця розплутує історію його життя і спротиву системі радянського тоталітарного комуністичного режиму.

Виявляється, зовсім непросто усвідомити минулі події, адже вони, ці події, переплітаються з історією України і теж можуть бути замішані на крові, зраді, вірності чи болю. О. Забужко зробила це на прикладі життя українців трьох поколінь у подорожі в часі, відстежуючи головні історичні етапи існування нашої країни, в тому числі й ті, які ще не до кінця осмислені.

1.2.2 Особливості ідіостилю О. Забужко та проблеми перекладу. Індивідуальним стилем називається система певних змістовних і формальних лінгвістичних характеристик, характерних для того чи іншого автора, яка і робить спосіб мовного вираження цього автора неповторним. Саме тому одним із завдань дослідження ми ставили вивчення проблеми ідіостилю О. Забужко, її, так би мовити, індивідуальної манери. У загальному розумінні ідіостиль – це сукупність механізмів створення текстового простору автором, архітекtonіку авторського тексту тощо, а у більш вузькому значенні це система мовностилістичних засобів, які притаманні мовній особистості автора [Григорьев 1983, с. 54-75; Дідух 2012].

Наразі вважаємо за необхідне проаналізувати насамперед жанр твору, оскільки питання ідіостилю та жанру взаємозалежні. Роман Оксани Забужко «Музей покинутих секретів» настільки складно вписати в усталені жанрові рамки, що багато сучасних літературознавців та критиків не знаходять спільної точки зору щодо його жанру. За висловом одного з них намагання зробити це наштовхує на думку, що поняття «роман надто вузький для нього і пропонує розглядати його ширше як роман-систему, роман нового типу. [Тебешевська-Качак 2010].

Завдяки жанровій поліфонічності роману, в ньому можна відчутти приналежність і до епічного полотна, і до своєрідного роману-метафори, яка закодована вже самій назві твору. За певними формальними ознаками роман можна кваліфікувати як сімейну сагу, містичний детектив, за іншими – як інтелектуальний, любовний і навіть історичний роман. Зрозуміло одне, що «Музей покинутих секретів» О. Забужко є своєрідним метароманом, в якому поєднуються риси кількох жанрових модифікацій сучасного роману, він є романом нового типу, романом XXI століття.

Наразі звернемося до мови творів О. Забужко, оскільки саме мова і є основним критерієм ідіостилю автора та вирішальним фактором у відображенні його творчої індивідуальності, ціннісних орієнтирів та світобачення. Щоб точно передати їх читачеві та увиразнити художнє зображення, автор застосовує розгалужену та індивідуальну систему мовностилістичних засобів лексичного, синтаксичного та лексико-синтаксичного рівнів.

Відомо, що лексика будь-якого художнього твору є своєрідним дзеркалом історії, культури, традицій народу, мовою якого написано твір. Щодо лексичних засобів роману О. Забужко «Музей покинутих секретів», то слід зазначити, що авторська мова твору дуже розмаїта та насичена. Іноді О. Забужко навіть докоряють за перенасиченість її прози експресивно-забарвленою лексикою, запозиченнями, тощо. Автор послуговується всіма видами лексики, від суто інтелектуальної, філософсько-філологічної та

поетичної до розмовно-фамільярної, зниженої та навіть вульгарної. Вона з однаковою професійною майстерністю використовує професійні жаргонізми, діалектизми та історизми, авторські okazіоналізми, суржик, тощо. Все це ставить перед перекладачем надважке завдання віднайти адекватні засоби, які допоможуть максимально точно відтворити зміст оригіналу та зберегти при цьому якнайточніше не тільки зміст та основний меседж автора, але й його стилістичне навантаження та форму [DiMarco 1994].

Розглянемо декілька прикладів, аналіз яких в силу обмежених рамок цього дослідження не зазначався серед його завдань. Йдеться про авторські новотвори прози О. Забужко, що так щедро вживає письменниця в свої творчості. Авторські неологізми роману О. Забужко «Музей покинутих секретів» неодмінно привертають увагу читача, змушують його зосередитися на прочитаному для розуміння авторського задуму. Тож навіть найменше порушення правил мовного стандарту обов'язково стане відчутним і надасть тексту нового експресивно-емоційного забарвлення.

Авторські неологізми О. Забужко можуть формуватися по-різному. Наприклад, за допомогою поєднання відповідних іменників – складанням основ (хвилепад, часоплин, віротерпіння) чи поєднанням через дефіс (муж-всевмійка, ізообмотка-плоть). Новотвори автора можуть бути створені сполученням двох прикметників (світлянозелений, грубоскловий) чи шляхом злиття прислівника та прикметника (старорежимновеличний, пронизливозеленкуватий). Зазначають, що в цілому мовотворчість О. Забужко є настільки потужною та влучною, що деякі з okazіоналізмів її творів ставали загальноновживаними в українській мові (кассандризм, чорнобильські вірші, за кількістю українізованих койкомісць) [Данильченко 2018, с. 146].

Авторські новотвори є однією з найбільш складною проблемою для перекладача. Відомо, що при відтворенні цих лексичних одиниць, з огляду на їх індивідуальний характер, неможливо дотримуватися єдиного правила. Оскільки еквівалентні відповідники мови перекладу знайти важко, новотвори переважно передаються одиницями, зміст яких найближче до оригіналу, або

використовуючи здебільшого описовий переклад з додаванням. Однак це не дозволяє адекватно зберегти ні зміст, ні форму оригіналу. На наш погляд, одночасно зберегти і те і інше та відносно вірно передати значення авторського новотвору перекладачам вдається лише у поодиноких випадках [Шум 2020, с. 93-95].

Оксана Забужко також активно вживає різноманітні соціальні діалекти: жаргон, сленг, арго, ненормовану професійну лексику (пахан, блатний, хреновіше, полублатний, хазяїн). Оскільки така експресивно забарвлена лексика наділена величезним стилістичним навантаженням, її відтворення вимагає від перекладача клопіткого пошуку та віднайдення у цільовій мові повних або часткових відповідників для того, щоб максимально близько відтворити колорит мови героїв оригіналу. Дуже часто за відсутністю необхідного еквівалента чи аналога такі вульгаризми передаються нейтральним відповідником, і в таких випадках емоційне навантаження послабляється.

Характерною складовою ідіостилю О. Забужко є простір її фразеологічних одиниць (грозово-прекрасне обличчя, вічно-масний гнучий алюміній, помаранчево-жахтюче сонце, діорівські-сен-лорановські модельки), чи навіть крилатих висловів (Ми взагалі – Країна Змарнованих Шансів). Кожному перекладачу відомі труднощі перекладу фразеологічних одиниць, коли для відтворення не тільки змісту, але й образності важливо віднайти необхідний фразеологічний еквівалент чи аналог. Це не завжди вдається, і тоді перекладачу доводиться приносити в жертву образ, на якому побудована ідіома, або використати інший образ.

Далі ми розглянемо використання О. Забужко іншомовних фраз, якими рясніють твори письменниці, та труднощі їх передачі в англійському варіанті роману. Так, наприклад, у «Польових дослідженнях з українського сексу» та в «Музеї покинутих секретів» це численні запозичення з англійської, вживання яких мотивується самим подіями, що відтворюються в романах («американськими» враженнями героїні в першому, і для характеристики

образів у другому). В оригіналі авторка подає їх двома способами: мовою оригіналу з перекладом у зносках та транслітерацією; в перекладі теж часто використовуються запозичення, що вимагатиме гарної філологічної підготовки й загальної ерудиції читача.

Слід зазначити також, що ще однією специфічною рисою прози Оксани Забужко є також специфічне використання українських правописних норм. Річ у тому, що авторка не дотримується сучасних орфографічних норм (правопису 1993 року) і часто послуговується нормами правопису 1928 року. Це теж впливає на специфічність та образність її прози, на внутрішній колорит дібраного нею матеріалу, однак неодмінно втрачається при перекладі.

В своєму романі «Музей покинутих секретів» письменниця широко вживає як загальноновживану, так і вузькоспеціальну термінологічну лексику. Так, наприклад, О. Забужко у своїй прозі послуговується словами, що активно вживалися в епоху Радянського Союзу, а тепер вони вийшли з обігу і перейшли до пасивного словника української мови, тобто стали історизмами (палітїческій, совїтка, пособництво, мордовські табори). Більш детально цей пласт буде розглянутий нами в наступному розділі дослідження.

Неповторний ідіостиль письменниці створює і синтаксис прози О. Забужко, для якого найбільш характерні ускладнені речення і великі синтаксичні структури, надфразні єдності, які інколи погано лягають в текст перекладу без відповідних синтаксичних перекладацьких трансформацій. Може здатися, що меншою мірою спричиняють труднощі для перекладача короткі речення чи їхніх еквіваленти (непоширені, неповні, обірвані, прості неускладнені, питальні і окличні), за допомогою яких відтворюється характерний для текстів письменниці потік свідомості. Однак це не зовсім і не завжди так, бо автор часто починає оповідь однією думкою, потім, кинувши її, переходить до іншої, завершує ще іншою і так далі. Перекладачеві при цьому важко відтворити цю логіку повідомлення з відповідною адекватністю.

Підводячи підсумки, слід констатувати, що найскладнішим завданням під час перекладу художньої прози є відтворення індивідуального стилю

автора. В задачу перекладача входить урахування усіх лексико-граматичних та стилістичних особливостей мови автора твору та адекватне їх відтворення при перекладі [Boase-Beier 2006, с. 50; Simpson 2004, с. 22-26]. Кожен автор по-своєму створює власний і неповторний твір і застосовує усі ці особливості, а перекладач має відтворити їх, не порушуючи при цьому авторського стилю. Він виступає співавтором твору, посередником між письменником і читачем, і допомагає зрозуміти авторський задум якомога точніше.

В першому розділі дослідження, з метою уникнення неоднозначності у розумінні основних понять, було проаналізовано дефініції перекладу як такого, та художнього перекладу зокрема, поняття адекватності та еквівалентності та пояснено, як ці поняття пов'язані з перекладацькими трансформаціями.

Визначено основні функції та особливості художнього тексту роману. Установлено, що основними функціями художнього тексту є інформаційна (когнітивна) та естетично-образна. Вважаємо при цьому, що домінантною при перекладі художнього твору є все ж таки естетично-образна функція.

Ми з'ясували, що історичний контекст роману «Музей покинутих секретів» є досить чітким та виразним: авторка у своєму творі торкається не тільки трагічних подій, які не могли бути відтворені раніше в силу певних історико-політичних причин, а й підкреслює сучасні суспільно-політичні проблеми. Роман охоплює події від середини ХХ століття – часи спротиву УПА, колективізації, хрущовської відлиги та часи застою – і завершується у помітний історичний момент – напередодні Помаранчевої революції. Таким чином, письменниця на прикладі життя трьох поколінь відстежує головні історичні етапи існування нашої країни.

Також ми з'ясували, що складність перекладацького процесу полягає у відтворенні індивідуального стилю автора. Лексико-граматичні та стилістичні особливості мови автора вимагають від перекладача особливої ретельності та ерудованості, а також глибокого розуміння задуму автора для адекватного їх відтворення при перекладі.

РОЗДІЛ 2
СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ ПРИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ
ОДИНИЦЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ РОМАНУ
О. ЗАБУЖКО «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ»

2.1 Розмежування відповідних понять та загальні підходи до перекладу одиниць історико-культурної інформації

При аналізі тексту роману «Музей покинутих секретів» та тексту його англomовного перекладу нами було відібрано методом суцільної вибірки більше 100 лексичних одиниць, які, на наш погляд, найкраще відтворюють історичний контекст твору та його національно-культурний бекграунд. Всі ці історично та культурно марковані лексеми ми виокремили в наступні групи:

- 1) оніми;
- 2) історизми/сов'єтизми та культурно маркована лексика;
- 3) діалектизми.

Задачею другого розділу є аналіз перекладацьких рішень при відтворенні класу одиниць, що є джерелом інформації про історію, культуру, традиції народу, мовою якого написаний той чи інший художній твір. В цьому відношенні особливе значення одержує маркована часом лексика. Історизми та архаїзми виступають в таких випадках основними визначальними одиницями, саме вони формують цілісний хронотоп і надають стилістичного наповнення тексту. Крім того, особливого значення набувають реалії, культурні та історичні, тобто слова, що обозначають предмети, поняття й явища, характерні лише для певного народу і пов'язані з конкретною історичною епохою. Описуючи минуле народу і країни, автору неможливо обійтися без використання таких реалій, адже саме ці лексичні одиниці

допомагають йому відтворити колорит епохи, надати роману риси історичної достовірності.

В свою чергу, при перекладі художнього твору задачею перекладача є не лише адекватне відтворення тексту, а й передача характеру епохи оригіналу, найважливіші її риси та характерні деталі часу. Коли мова йде про переклад творів, де описані події, які охоплюють історії минулого, то йдеться і про переклад реалій, які можуть мати назву архаїзмів та історизмів, бо саме вони є основним засобом створення історичної стилізації. Однак, слід зазначити, що реалії, архаїзми та історизми як специфічні лексичні одиниці не є рівнозначними в науковому тлумаченні.

Для початку зосередимось на розмежуванні цих основних понять, та з'ясуємо різницю між ними.

Щодо поняття «реалія», то в філології існує двояке розуміння цього терміну. З одного боку, реалія – це предмет, поняття, явище, характерне для історії, культури, укладу того чи іншого народу, країни, яких немає у інших народів. З другого боку, реалія – це слово чи словосполучення, що означає предмет, поняття, явище, характерне для історії, культури, укладу того чи іншого народу, країни [Ischenko 2012, с. 274]. Саме тому для розмежування цих понять для лінгвістичного знаку застосовують термін "реалія-слово" або мовна реалія, що досить міцно закріпився в лінгвістиці, перекладознавстві та лінгвокраїнознавстві. Дуже часто специфікація терміну відбувається через звернення до його локальної або часової характеристики: «національні реалії», «реалії-американізми», «реалії-сов'єтизми», «реалії-неологізми», «реалії-історизми».

Залежно від того, яке поняття позначають реалії, їх можна розділити на різні групи; вони можуть бути історичними, етнічними, побутовими і т.д. Так, Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров виділяють: радянську фразеологію або "советизми"; історизми, назви предметів і явищ традиційного побуту; фольклорні слова, тюркізми тощо. В свою чергу С. Влахов та С. Флорін

виокремлюють історичні та сучасні реалії, поділяючи їх за предметною та за місцевою ознакою [Подорожна 2014, 272].

Щодо наступних двох понять, архаїзмів та історизмів, то загальноприйнятою є наступна думка. Архаїзми – це слова, які вживались у мові багато століть тому, вже вийшли з ужитку та були замінені синонімами (ланіти – щоки, ректи – говорити), тоді як історизмами називають категорію слів, що називають предмети і явища, які в сучасному житті відсутні і залишилися тільки для позначення явищ і предметів минулого (кріпак, карбованець) [Мариненко 2017, 89-91]. Іншими словами, у архаїзмів, на відміну від історизмів, неодмінно є синоніми-відповідники, які стали більш зручними з якихось причин для вживання в мові.

Не менш важливими для кожного народу є історичні реалії, які хоч і позначають те чи інше явище на часовому проміжку історії певного етносу, все ж не мають якогось часового ліміту дії, адже історія ніколи не вийде з ужитку. До історизмів відносяться слова, що характеризують класову структуру суспільства, соціальний стан; назви колишніх урядових, військових та адміністративних посад; назви не існуючих у наші часи установ і організацій та колишніх професій; назви зниклих побутових звичаїв, старих обрядів, релігійних свят; назви старовинної зброї, амуніції, старовинних монет, грошових одиниць, колишніх знарядь праці, старовинного посуду; імена та прізвища відомих історичних діячів тощо.

Проаналізувавши визначення, робимо висновок, що поняття реалій, історизмів та архаїзмів дуже тісно переплітаються, однак мають певні розбіжності. Архаїзми у романі О. Забужко зустрічаються, але не є чисельними на відміну від історизмів та етнічних реалій, тому саме на останніх зосереджено наше дослідження. Історизми виступають основними визначальними одиницями, бо саме вони формують цілісний хронотоп роману.

2.2 Особливості англомовного відтворення онімних одиниць роману

2.2.1 Відтворення значення антропонімів. Наразі почнемо аналіз перекладацьких рішень при відтворенні онімних одиниць, однак спочатку зробимо кілька зауважень теоретичного характеру.

Відомо, що у кожній мові чітко протиставлено дві групи лексики – апелятивну (загальні назви) та онімну (власні назви). Основна функція власних назв – індивідуальне найменування окремих одиничних об'єктів, їх диференціація. Сукупність усіх власних назв становить онімний простір конкретної мови, і, незважаючи на те, що оніми існують в усіх мовах світу, цей простір має свої самобутні ознаки. Географічне середовище, наприклад, визначає внутрішню форму топонімів різних мов, в той час як вплив культури, історії того чи іншого народу може мати свої місцеві особливості.

Український ономастикон, на думку Ю. О. Карпенко, дуже специфічний з точки зору його реєстру, характерних фонетичних характеристик особових імен, розмаїття зменшено-пестливих форм антропонімів та словотворчих засобів тощо [цит. за Вербич 2008, с. 55]. Все це, на наш погляд, зумовлює певні труднощі англомовного відтворення відповідних лексичних одиниць.

Дослідники, як зарубіжні, так і вітчизняні, наводять різні класифікації онімів, розрізняючи серед них різні класи: антропоніми, топоніми, зооніми, теоніми, ергоніми, хрононіми тощо (А. В. Суперанська, Н. В. Подольська, А. П. Корепанова, К. С. Симонова, Ю. О. Карпенко тощо). Ми не ставили за мету аналіз цих класифікацій, оскільки нас цікавлять лише оніми художнього тексту. Слід зазначити, що вони є особливою категорією, оскільки в літературному творі вони функціонують як компоненти його стилістичної системи, виконуючи при цьому активну роль у створенні образності.

Тож наразі розглянемо першу групу онімів – антропоніми. Вони є найбільш чисельною групою та утворюють центральну частину онімного простору, що розглядається у ході дослідження. В романі О. Забужко «Музей

покинутих секретів» ці онімні одиниці називають не просто реальних людей, а літературних героїв, що є плодом авторської уяви. Тож антропоніми О. Забужко виконують не тільки номінативну функцію, але й характеристичну. Вони можуть вказувати на національність, регіон, у якому проживає персонаж; також можуть характеризувати героя за вчинком, особливостями характеру, поведінкою, зовнішнім виглядом тощо.

Антропоніми роману «Музей покинутих секретів», як-от Геля Довган, Владка Матусевич, Ірка Мочернюк, Дарина Гощинська, Адріян Ватаманюк, наприклад, вказують на українську національність названих героїв; Леа Гольдман, Гольдман-Берковіц Іда, Гольдман Борух – на те, що в романі увага приділяється і представникам єврейської національності; номени Светочка, Серьожа, Алексей Васильч, Пьотр Нікалаїч – на російські корені номінантів.

Проаналізуємо специфіку їх перекладу. Слід зазначити, що у більшості випадків перекладач задля збереження національного звучання прізвищ використовує засіб транслітерації (Vatamanyuk, Mocherniuk, Goshchynska, Dovgan). В цих випадках можна констатувати адекватність перекладу, чого не можна сказати про інші антропоніми. Це стосується у випадків зі зросійщеними іменами: Петр Нікалаїч (Pyotr Nikolaich), Алексей Васильч (Aleksei Vasil'yich). Перекладені тим самим способом ці оніми, на нашу думку, в англійському відтворенні загубили своєрідний саркастичний підтекст, вкладений автором в їх імена в оригіналі.

Серед групи антропонімів найбільш виразними з-поміж усіх онімних одиниць є прізвища, які характеризують своїх персонажів за тими чи іншими їх ознаками. Так, в романі багато нестандартних імен, які є цікавими з точки зору перекладу. Це, наприклад, прізвища із завуальованою семантикою. Асоціації деяких антропонімів прямо пов'язані зі значенням апелятивної основи імені, тому семантика розшифровується досить легко читачами-носіями мови роману.

Розглянемо способи відтворення значення деяких з таких імен. Уже перша згадка **Владислави Матусевич**, «**Матусевички**», в уяві читача малює образ, близький до матері, бо прізвище має корінь співзвучний до слова «матуся». Забужко зображує у творі саме такий портрет персонажа, дбайливо-материнський, і в той же час образ наставника: «...я почувала те саме, що й вона, але завжди ніби на крок відстаючи від неї в здатності свої почування впізнати й виразити...» [Забужко 2012, с. 86]. Тож наведене прізвище потребувало від перекладача відтворити не тільки звуковий ряд, а й не втратити зв'язок імені з образом і характером самого героя.

- ...*Владислава Матусевич...*

- ...*Vlada Matusевич...*

Як бачимо, при перекладі застосовано спосіб транскрибування, що досить точно передає звукову форму імені, але, на жаль, жодним чином не передає етимологію і втрачає відповідну характерну рису, тож констатуємо певну перекладацьку втрату.

Деякі прізвища О. Забужко є промовистими, тобто вони диференціюють, описують своїх героїв, надають їм певні оцінні характеристики, що допомагають проникнути в авторський задум. Таким прикладом, цікавим у плані аналізу перекладацького рішення, є прізвище **Бухалов**. У пересічного українського читача воно одразу викликає асоціацію з апелятивною основою – жаргонізмом «бухати», тобто надмірно вживати алкоголь.

Розглянемо, як перекладач Ніна Шевчук-Мюррей відтворює значення, закладене автором в цьому промовистому прізвищі:

- ...*Павло Іванович Бухалов, – продовжує звирятися...*

- ...*Pavlo Ivanovych Boozarov, he confides further...*

Як бачимо, переклад прізвища **Бухалов** як **Boozarov** показує, що в даному випадку для відтворення негативного сприйняття персонажу використовується сленгове слово «*booze*». Відповідно до словників Urban Dictionary та Multitran його значення – «*будь-який вид алкоголю, випивка*» та «*бухати*» [Urban Dictionary; Multitran]. Тож можемо стверджувати

доцільність перекладу словниковим відповідником (одиниця зниженої лексики).

До того ж, при відтворенні значення цього прізвища перекладач вдається до відповідної граматичної трансформації – використовує характерний для російської мови суфікс *-ov*, щоб вказати читачу на його російське походження. Саме цього і хотіла О. Забужко, коментуючи цей персонаж роману наступним чином «...із прізвищем потомственного рязанського хроніка, алкаш у дванадцятому коліні» [Забужко 2012, с. 254].

Розглянемо ще декілька цікавих прикладів з відтворення промовистих прізвищ:

- ...незабутній підполковник *Доскін*, який викладав у нас у школі історію з фізкультурою і про якого подекуди казали, наче *Доскін* він по жінці, а насправді, з дому, – *Уйобишев*...

- ...the unforgettable lieutenant colonel *Plankin* who taught PE and history at our school and was rumored to have become *Plankin* after he took his wife's name, having himself been born *Dillrodov*...

У загальному значенні одиниці *dill* та *plank* перекладаються згідно зі словниками Multitran та Oxford Learner's Dictionaries як «крин» та «дошка» відповідно. Але в даному випадку одиниця «*Dill*», що має знижене сленгове значення «дурень». Тож можемо констатувати, що переклад за допомогою словникового відповідника *plank* та добре підбраного аналогу «*Dill*» вкупі з граматичною трансформацією (додавання російського суфіксу *-ov*) дозволив перекладачу передати англійською мовою гру слів та іронію оригінальних прізвищ персонажів О. Забужко.

Цікавим є переклад й інших складних іронічних прізвищ. Більшість з них, такі як *Настуня-вже-в-Gucci* (в перекладі просто *Gucci Nastya*), на жаль, просто втратили яскраве іронічне ім'я при перекладі, однак його суть добре відчутна з контексту автора: «...This one's decked out in a Gucci blouse, a pair of Bally boots, and a tote bag to match the boots. She's a pointy-nosed little doll with eyes like a pair of plastic buttons and a permanently gaping mouth, already marked

with a pair of lines emerging on each side, a bit soon for her very early twenties...» [Zabuzhko 2012, с. 97].

Цікавим для аналізу є наступний приклад:

- ...*Адріян-несучка. Гаспадин Адриан Идеєноскій. Ні, краще – Адріян Идеєродний: майже як імператор. Канєц...*

- ...*I'm Ideating Adrian. Mister Adrian Ideatov. No, better, like an emperor – Adrian the Idea Bearer. Wow...*

У прикладі бачимо, що переклад виконаний методом калькування. Цікавим є прийом додання нетипових суфіксів (напр. –ov) для підкреслення походження героя та утворення імені шляхом злиття номенів *idea* та *laying* для отримання номену *Ideating*.

Особливої уваги заслуговують в романі демінутиви, які серед антропонімів можна виокремити як окрему категорію: *Владка/ Vlada*, *Владуська/ Vladusya*, *Владухо/ Vlada*, *Владусю/ Vladusya*, *Матусевичко/ Matusevych*; *Катруся/ Katrusya*, *Катруська/ Katrusya*; *Дарці/ Darka*, *Даруся/ Daryna*; *Юрко/ Yurko*, *Юрчик/ Yurko*; *Галька/ Gal'ka*, *Антоша/ Antosha*, *Адя/ Aidu* тощо.

2.2.2 Відтворення англійською мовою значення топонімів. Друга за чисельністю група, виокремлена в ході дослідження є топоніми. Вони складають 30% всіх одиниць онімного простору, що підлягали дослідженню на адекватність перекладу.

Слід зазначити, що загалом топоніми у художньому творі слугують перш за все локалізаційним орієнтиром. Саме цю функцію вони перш за все і виконують в романі О. Забужко. Так, за назвами вулиць та певних міських об'єктів можна зрозуміти, що мова йде про столицю України – Київ: метро «Університет», Байкове кладовище, Хрещатик; що події відбуваються на Західній Україні: Говерла, Львівська політехніка, Почаїв, Волинь тощо.

Науковці, які досліджували особливості перекладу топонімів, в основному сходяться у думці щодо методів перекладу [Іваніна 2010]. Найбільш уживаними є наступні способи: транскрипція, калькування,

змішаний переклад (транскрипція одного компонента та семантичний переклад другого і навпаки). Приклади, вилучені з роману, перекладені в основному у відповідності з ними.

В більшості випадків онімні одиниці роману не викликають проблем при перекладі, оскільки для них існують усталені відповідники, що формуються за допомогою правил транслітерації. В українській мові систему транслітерації (транскрипції), прийняту на державному рівні, активно застосовують на практиці лише протягом останнього десятиріччя. Так, існує постанова Кабінету Міністрів України від 2010 року (ред. від 2016 р.) «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею», а у 2014 році було затверджено «Правила написання українських географічних назв на картах та в інших виданнях». Саме тому назви міст, вулиць тощо перекладаються за чітко визначеними правилами: Київ/ Kyiv, Прорізна/ Prorizna, Університетська/ Universytetska, Ломоносова/ Lomonosov Street.

Розглянемо приклад, де топонім відтворюється за допомогою змішеного перекладу:

- ...*Палац «Україна»*...

- ...*The Palace Ukraina*...

Як бачимо, в цьому реченні один з компонентів топоніма транскрибується («*Україна*»/ *Ukraina*), а інший калькується.

В наступному прикладі назва-топонім передається за допомогою калькування:

- ...*Ще кілька кроків у бік Золотих воріт*...

- ...*A few more steps toward the Golden Gates*...

Проте локалізаційна функція топонімів О. Забужко не є їх єдиною функцією у романі «Музей покинутих секретів». Автор використовує їх для того, щоб зобразити історичне минуле або зробити акцент на певному явищі, наприклад: *Майдан, Мордовські табори, Сибір, Коліма, Слобідська Україна, палац «Україна», Чорнобиль, Мавзолей* тощо. Але незважаючи на функцію, яку виконують топоніми, способи їх англійського відтворення залишаються

такими ж (Майдан Незалежності/ Independence Square, Бориспільська траса/ the Boryspil highway, Бабин Яр/ Babi Yar).

Розглянемо декілька конкретних прикладів з роману:

-...із низькими, гнітюче одноманітними сопками на обрії (*Коліма? Забайкалля?..*)...

-...with oppressive, low-slung volcanoes on the horizon (*Kolyma? Transbaikal?*)...

У першому випадку перекладач використовує транслітерацію *Kolyma*, в другому – аналог *Transbaikal*.

В наступному прикладі для англомовної інтерпретації одиниці *Бессарабка* перекладач використовує описовий переклад:

- ...його й досі легко впізнати, наприклад, між дядьків на *Бессарабці*...

- ...one still recognizes, so easily, in the faces of the men *at the Besarabsky Market*...

Цікавими з точки зору перекладу є наступні речення:

- ...ятки вздовж огорожі *Ботсаду*, його темна присутність унизу і не менш темна...

- ...street stands line the *Botanic Garden's* fence, and the garden's dark presence looms below...

-...а внизу, за *Поштамтом*, рокотав людським морем ще-не-перейменований *Майдан*...

- ...while below, in front of the *Central Post Office*, the not-yet-renamed *Independence Square*...

У першому випадку ми бачимо, що розмовна форма звичної для киян назви *Ботсад* відтворюється перекладачем офіційною назвою *Botanic Garden*, що зумовлено правилом урахуванням адресату. Щодо другого речення, то в ньому спостерігається таке ж саме перекладацьке рішення – *Поштамт/ Central Post Office*. Однак тут слід зазначити ще одне явище – переклад назви головної площі столиці *Майдан*, яка на час написання роману ще не була

офіційно перейменована і називалася *Площа Незалежності*. Перекладач відтворив назву за допомогою способу калькування.

2.2.3 Відтворення англійською мовою значення одиниць сакрального ономастикону. Досить характерним для передачі історико-культурного контенту є використання О. Забужко чисельних одиниць сакрального ономастикону. До них відносяться еклезіоніми (назви культових споруд), теоніми та агіоніми (імена Бога, божественних осіб та святих), а також еортоніми (назви християнських свят). Відомо, що українці є народом релігійним та набожним (навіть до християнства були певні обряди, ритуали, повір'я). Християнство стало ознакою їх менталітету та світобачення та займає велике місце у картині світу українців. То й не дивно, що в романі О. Забужко відтворює релігійну картину світу своїх співвітчизників, використовуючи оніми сакрального характеру.

В романі описуються церковні події та свята, згадуються назви храмів і монастирів, герої роману часто звертаються до Бога. Всі названі вище онімні одиниці не тільки допомагають зорієнтуватись у просторі (зауважимо, що основне місце подій – Київ, де багато церков), а й ілюструють духовність народу, від імені якого та про який веде розповідь авторка роману.

Розглянемо наразі, як в англійському відтворенні виглядають ці одиниці. Відомо, що структура агіоніма складається з чину святості та імені. Щодо першого найменування, чину святості, то тут існують усталені іншомовні відповідники (*апостол – apostle, пророк – prophet, святий – saint, мученик – martyr, великомученик – great martyr*). При цьому слід зауважити, що в англійських номінаціях такий компонент агіоніма як *saint*, рідко передає всю розгалужену систему лексем на позначення чина святості (в Православ'ї біля двадцяти чинів). При перекладі зазвичай буває досить самого широкого терміна *saint*.

Щодо наступного компонента агіоніма, власного імені, то в більшості випадків в англійській мові використовуються усталені іншомовні лексеми на

позначення імен апостолів та святих, які були канонізовані Церквою (*Andrew, John, Paul, Maria, etc.*).

Агіоніми, одібрані нами в романі, теж в основному відтворюються за допомогою усталених словникових відповідників – Ісус/Jesus, Божа Мати/ Our Lady, Володимир/ Volodymyr, Архангел Міхаїл/ Archangel Mickhael, свята Катерина/ St. Katherine. Деякі номінації мають специфічний етнічний компонент, який втрачається при перекладі. Це обумовлено бажанням перекладача краще донести зміст імені святого до іншомовного реципієнта. Українські номінації **Юра** та **Петро** більш звичні українцю, однак в традиційному християнському варіанті вони зрозумілі англomовному читачу.

- ...«Куди ж ви йдете?..» — «**До святого Юра**, — відповів хтось, чи не той-таки Лодзьо, — молитися за Україну,»..

-... “Where are you going, then?” “**To St. George’s**,” someone said, maybe even Lodzio, “to pray for Ukraine”...

- ...як і **святий Петро** чи видержав би...

-...like **Peter**, if he could bear it...

Наразі перейдемо до перекладу еклезіонімів. Еклезіоніми (від грец. *еклесія*, що означає збори, місце для зборів) – це тип онімних одиниць для номінації об’єктів культового призначення, що характеризуються певними ознаками, які виокремлюють їх з решти онімів. Це специфічна семантика і сфера вжитку, прозора внутрішня форма, багатокomпонентність структури; варіативність тощо.

Слід констатувати, що еклезіоніми української мови та їх англomовні відповідники мають прозору внутрішню форму; більшість з них утворені від назв церковних свят, імен Господа, Богородиці, святих та назв православних ікон. Для прикладу: *Вознесеньська церква* – *the Church of Ascension*, *Храм Преображення Господнього* – *the Church of Transfiguration*. Ці назви демонструють збіг внутрішньої форми, однак необхідно зазначити, що прозора внутрішня форма еклезіонімів в українській мові є результатом

багатовікової традиції, тоді як в англійській це більше процес адаптації запозичених термінів.

Проаналізуємо перекладацькі рішення при відтворенні еклезионімів:

-...в **Софійському соборі**, куди заскочила була з сум'яття напівбезсонної ночі...

- ...*at **St. Sophia Cathedral** when I had wandered in, lathered after a half-sleepless night...*

- ...*хвилини ясного блаженства перед собором святого Стефана...*

- ...*the moments of pure exaltation before **St. Stefan Cathedral**...*

-...до 1930-х років тут стояла чарівна **Ірининська церковця** з XIII століття...

- ...*as late as the 1930s a charming little **church** stood here, **St. Irene**, dating back to the thirteenth century...*

- ...*тільки вгорі, купами бань у бурому небі, – **Володимирського собору** по другий бік вулиці...*

- ...*the massed domes of **St. Volodymyr cathedral** in the brown sky above...*

З наведених прикладів видно, що в усіх випадках перекладач вдається до використання еквівалентів, в деяких випадках виконується граматична трансформація у назві храмів, що зумовлюється мовною традицією.

Наразі перейдемо до англомовної репрезентації еортонімів (від грец. *eorte* – свято). Під терміном еортонім ми маємо на увазі не тільки власне релігійні свята (офіційно-церковні та неофіційні (народні) назви, але й всі релігійно марковані дати. Більшість релігійних свят вмотивована євангельськими подіями з життя Ісуса Христа, Богородиці, святих, і вони по суті своїй є загально християнськими. Тому в церковних календарях основних християнських деномінацій значна кількість еортонімів на позначення свят має усталені відповідники (Благовіщення/ *Annunciation*, Вознесіння/ *Ascension*, Преображення/ *Transfiguration*, Різдво/ *Christmas*).

Назви цих свят мають аналоги в англійській мові і тому не представляють великих перекладацьких труднощів. Більший інтерес для

дослідження представляють еортоніми, що відображають специфіку релігійних картин світу, конфесійних розходжень тощо. Так, в онімному сакральному полі православ'я існують одиниці, які не мають аналогів в англійській мові і є лакунарними, тож вони і представляють найбільший дослідницький інтерес. Саме такі приклади і були відібрані нами з роману «Музей покинутих секртів» О. Забужко:

- ...*Це вже другого Бог дав, старший два літа нам кінчив на **Покрову**...*

- ...*That's already the second one God gave us, the older turned two on the Feast of the **Intercession**...*

Православний еортонім **Покров Пресвятої Богородиці** може передаватися англійською мовою по різому – *Intercession of the Mother of God, Patronage of the Mother of God, Protection of the Theotokos, Protecting Veil of the Mother of God*. Лексма *покров* має подвійне значення: це і омофор (покрив) Богородиці, і сама ідея заступництва Божої Матері. У наведеному прикладі перекладач використав перший варіант, що актуалізує ідею захисту і має значення заступництва, в т.ч. молитовного. Було використано спосіб віднайдення словникового відповідника, що є адекватним перекладом. Однак слід зазначити, що в даному контексті переклад за допомогою транслітерації з подальшою експлікацією був би більш доцільним (*Pokrova, Protection of the Mother of God*).

Розглянемо ще декілька прикладів:

- ...*в Почаєві на **Успіння** Божя Мати заплакала перед народом живими сльозами...*

- ...*at the Pochayiv monastery on the feast of **Assumption**, Our Lady cried living tears before the people...*

- ...*а на **Купала** в лісі цвіла папороть...*

- ...*and fern flower still bloomed in the heart of the woods on **St. John's night**...*

В першому реченні еортонім **Успіння** перекладений як *Assumption*, що є відповідником в Західній традиції Православ'я, однак в Східній традиції більш

вживаним є термін *Dormition* (від лат. *dormitionem* – засинати) [Etymologeeek], ніби підкреслюючи догматичне ствердження факту про те, що Богородиця не зазнала земної смерті.

Стосовно другого прикладу, то тут О. Забужко використовує широковживану в Україні лексему *Купала* на позначення свята. Проблема полягає в тому, що ця назва не є офіційним православним терміном, а дійшла до нас ще з далекої дохристиянської доби і вкорінилася у народному календарі. В офіційному церковному вжитку цей еортонім називається *Різдвом Івана Хрестителя* або ж *Різдвом Іоанна Предтечі*. Тож саме таку номінацію (*St. John's night*) і використовує перекладач Ніна Шевчук-Мюррей, застосовуючи аналог для англomовного відтворення еортоніму.

Як бачимо, для перекладу одиниць сакрального ономастикону використовується широкий реєстр засобів перекладу – віднайдення словникового еквіваленту, аналог, також транскрипція, калькування та експлікація.

Вагому частку складають і романи також ергоніми – назви установ, підприємств, товариств, ідеоніми – власні назви окремих об'єктів культури/мистецтва, а також назви окремих періодичних видань, телевізійних каналів та предметів побуту, за рахунок яких передається культурна складова та особливості конкретної епохи, хоча у розрізі перекладу вони є найпростішими.

2.3 Специфіка перекладу сов'єтизмів та культурно маркованої лексики

Як ми вже зазначили у підрозділі 2.1, маркована часом лексика отримує особливе значення при відтворенні класу одиниць, що є джерелом інформації про історію, культуру, традиції народу, мовою якого написаний твір.

Історизми виступають основними визначальними одиницями, саме вони формують цілісний хронотоп і надають стилістичного наповнення тексту.

Переважну частку історизмів у тексті роману складають сов'єтизми, які і представляють для дослідження найбільший інтерес. Наразі перейдемо до аналізу конкретних прикладів.

Найбільш повторюваним та найголовнішим історизмом роману «Музей покинутих секретів», звісно, виступає *Радянський Союз* як офіційна лексична одиниця та його похідні, яким притаманне негативне стилістичне забарвлення: *Союз, Совецький Союз, Совети, Совок, «совітка», радянський режим* тощо. Проаналізуємо перекладацькі рішення для передачі значення цих одиниць:

- ...У *Радянського Союзу* грошей було хоч дуною їж...
- ...*The Soviet Union* had enough money to wipe its ass with it...
- ...на весь *Союз*...
- ...to the whole *Union*...

Як бачимо, переклад лексеми *Радянський Союз* не викликає труднощів, оскільки для кожної географічної одиниці існує загальноновживаний офіційний усталений відповідник.

Більший перекладацький інтерес викликають похідні цієї одиниці:

- ...ще перед розвалом *Совка*...
- ... just before the *Union* fell apart...
- ...збудили в ньому тридцять дев'ятого року *совети*...
- ... engendered by the *Soviets* in '39...
- ...*радянський режим*...
- ... *Soviet regime*...
- ...селяни «*совітці*» не довіряли...
- ... the locals didn't trust the *sovietka*...

Всі наведені вище найменування *Радянського Союзу* вважаються загальноновживаними, хоча, варто звернути увагу, що не до всіх похідних вдалося знайти англійський відповідник, який би передав настрій оригіналу. Так, наприклад, *Совок* і *Союз* в перекладі на англійську відтворюються

офіційною назвою та звучать однаково – *Union*, хоча *Совок* має більш зневажливий підтекст. Лексема *совєти* передана шляхом транслітерації, *радянський режим* – калькуванням.

Але більш цікавим з точки зору перекладу є останній приклад. Щоб перекласти лексему «*совітки*» перекладач, застосовуючи метод транслітерації, вживає суфікс –ка, не притаманний англійській мові, який в українській мові навпаки є частим явищем і слугує для утворення фемінотивів.

Цікавим є також переклад прикметників, що стосуються радянської тематики:

- ...вона ж сама з привілейованих, із *номенклатурної сім'ї*, батько її за *Сталіна* ще був на *партійній* роботі...

- ...she came from the privileged, an *apparatchik* family, her father started in *Party* work all the way back with Stalin...

По-перше, зосередимось на значенні словосполучення «*номенклатурна сім'я*». Енциклопедія історії України характеризує термін «*номенклатура*» як «перелік найважливіших керівних посад у партійно-держ. апараті, заміщення яких відбувалося виключно із санкції центр. парт. органів РКП(б) та її респ. філій. З часом цей термін став самоназвою прошарку керівників компартійно-держ. органів влади» [Дорошко 2010]. Також, «Словник української мови» дає наступне визначення прикметника: «*номенклатурний* – прикм. до *номенклатура*; який належить до списку осіб, призначених чи затверджених вищими органами на яку-небудь посаду» [СУМ-11]. З цього робимо висновок, що під *номенклатурною сім'єю* О. Забужко розуміє сім'ю, вихідці якої були при владі за часів СРСР. Як бачимо, в англійському перекладі застосовується слово «*apparatchik*» (згідно зі словником Multitran дослівно перекладається як «чиновник», «робітник апарату») у якості відповідника, який би був зрозумілим іноземному читачу. Словосполучення ж «*партійні роботи*» було навпаки перекладене прямим відповідником.

Особливо частими у тексті роману є згадки не існуючих у наш час установ і організацій, а саме:

- ...*В НКВД, за Сталіна, вночі працювали...*
- ...*In NKVD, under Stalin, they worked nights...*

Як бачимо, при перекладі застосовано спосіб транскрибування. Сама ж аббревіатура походить з російської та розшифровується як «Народный комиссариат внутренних дел» – виконавчо-адміністративне відомство уряду СРСР.

- ...*рекомендацію в партію їй даєш, чи що?...*
- ...*Recommending her for the Communist Party?...*

В цьому випадку, як бачимо, застосована проста лексична трансформація – додавання. Перш за все обумовлене таке перекладацьке рішення необхідністю зберегти смисл оригіналу шляхом введення компонента, який в оригінальному тексті лише має на увазі. Цей же прийом є цілком закономірним і у наступному прикладі:

- ...*а всякі там новітні «палаци щастя» ...*
- ...*all those Soviet-era Happiness Palaces...*

В романі «Музей покинутих секретів» згадуються органи (в основному правоохоронні), професії, статуси та посади, які на сьогодні вже не є актуальними. Наприклад, в тексті роману йде мова про «куратора» не як про фігуру сучасного мистецтва або людини, яка стежить за академічними успіхами або пацієнтами, як прийнято вважати сьогодні. «*Куратор*» виступає згадкою про посаду, яку займали за часів Радянського Союзу:

-...*Кожен радянський заклад мав у КГБ свого куратора, така спеціальна посада в них була...*

- ...*Every Soviet institution had its own KGB curator, it was a special job they had...*

- ... *about the Decembrists' wives...*
- ...*про дружин декабристів...*
- ... *with their slogans and pictures of their leaders...*
- ...*з гаслами та портретами їхніх вождів...*

Для перекладу першого прикладу, як бачимо, був використаний метод транслітерації, для двох останніх – калькування. Таких вибір перекладача обумовлений, на нашу думку, прагненням зберегти колорит епохи, яка описується у романі.

Особливої уваги заслуговує те, як О. Забужко у тексті роману зазначає час подій, що описуються. З огляду на те, що «Музей покинутих секретів» – роман історичний та охоплює реалії українського народу, і теперішній час тісно сплітається з минулим, важливо при перекладі максимально точно та адекватно передати зміст. Вдалим прикладом виступає наступне речення:

...докодаківська доба, доба холодної війни й вітчизняних фотоматеріалів, як і взагалі всього вітчизняного...

...all from the pre-Kodak era—the era of the Cold War and nationally manufactured photography supplies (really, nationally manufactured everything)...

У прикладі при відтворенні англійською мовою бачимо застосування не тільки методу калькування, а й додавання (*вітчизняних фотоматеріалів/nationally manufactured photography supplies*). Але, звісно, для кращого розуміння були застосовані й інші перекладацькі методи. Наводимо приклад із застосуванням описового перекладу, експлікації, де поняття не має відповідника в інших мовах:

- ...в рік, коли Стус одержав свою смертну «десятку»...

*- ... the year Stus was sentenced to the **ten years that would kill him**...*

Прикладом дослівного перекладу жаргону для транспорту та водночас історичної реалії є наступний:

*- ...божевільного, без всякого розкладу й ладу чугикаючого від станції до станції **товарняка «500-В»** (в народі його з могильним гумором звали «п'ятсот-весьолим»...*

*- ...deranged **freight train #500-J** that chugged from one station to the next with no order or timetable. Its ghoulish nickname was **500-Joy**...*

Цей приклад є цікавим для дослідження через гру слів: незрозумілий розклад став причиною перетворення номеру потягу на свого роду

абревіатуру, де буква **В** позначала скорочення від саркастичної характеристики товарняка – «весьолий», тобто дивний та незрозумілий. Як бачимо, Ніна Шевчук-Мюррей, перекладач, передала в англійській мові поняття «*весьолий*» буквально та замінила літеру у назві потягу відповідно, що допомогло зберегти національний гумор та колорит оригіналу.

Переважна більшість проаналізованих реалій, що відображають предмети побуту та одяжі, були перекладені способом транскодування. Таким чином вдалося передати звукову форму слів з мови оригіналу та підсилити завдяки цьому прийому специфіку та колорит лексем, наприклад:

- ...*Пам'ятаєш, які вони носили шапки? Такі однакові, як уніформа, хутрянні куби-вушанки? «Пижикові», еге ж, ось як це звалось...*

- ...*Do you remember the hats the men wore? Those identical furry cubes with earflaps, same for all, like a uniform. Pyzhyk. That's what the fur was called, that's right...*

-...*жіноче тіло під сукняною спідницею й **советською «гімнастюркою»...***

- ...*a woman's body under a woolen skirt and a **Soviet gymnastiorka...***

- ...*жінки на знімках приоздоблені такими самими висотними пиріжками **шиньонів**...(...)...вбрані в такі самі нефоремно-прямокутні, **луб'яні** на вигляд суконки...*

- ...*women in the pictures are adorned with the towering mousses of **chignons**...(...)...They are dressed in the same **stiff rectangular dresses...***

В останньому прикладі також варто зосередити увагу на матеріалі суконь – **луб'яні**. Через те, що цей матеріал не застосовувався у побуті за територіями Радянського Союзу, а отже незнайомий для іноземного читача, застосовується описовий метод для того, щоб перекласти назву тканини.

Але найбільше складнощів, на нашу думку, викликає переклад реалій, що позначають певні явища, які були характерні лише на певних територіях:

- ...*вся багаторічна батькова так звана "**боротьба з системою**" (за терміном, упровадженим в обіг після 1991-го року), – його одчайдушне*

стукання в усі високі дубові двері, незліченні листи, заяви, скарги, доповідні записки...

- ...my father's long "struggle against the system" (as we Ukrainians have been calling it since 1991) – his desperate knocking on all those imposing oak doors; his countless letters, complaints, reports, and petitions...

В романі майже всі реалії такого типу перекладені дослівно. Описовий переклад та метод додавання, звісно, краще б допомогли передати суть реалій, проте призвели б до радикальних змін тексту оригіналу, що є недопустимим.

2.4 Специфіка перекладу діалектних одиниць

Оскільки певні події роману тривають на Західній Україні, для відтворення історико-культурного колориту твору О. Забужко використовує велику кількість діалектної лексики, специфічних одиниць, притаманних цьому регіону. Перш ніж перейти до аналізу перекладацьких рішень при англійськомовному відтворенні цих одиниць, зробимо дуже короткий огляд цього питання з точки зору філології.

Кожна мова (українська в тому числі) багата діалектами, специфічними різновидами, що вживаються певною кількістю людей для спілкування на певній території та мають власний словник і граматику, виступають повноцінною системою усного, письмового та знакового спілкування. Проаналізувавши наукові джерела, можемо виділити три основні групи діалектів в українській мові: південно-східні, північні та південно-західні діалекти. Крім цього, за сукупністю мовних ознак можемо розрізнити фонетичні, граматичні та лексичні діалектизми.

Фонетичні діалектизми відрізняються від літературної норми вимовою певних звуків: кирниця – криниця, вашко – важко, діед – Дід; граматичні

діалектизми – оформленням певних граматичних форм: співаєть – співає, я му ходити – ходитиму, їсиш – їси.

Щодо лексичних діалектизмів, то в них так само розрізняється три групи – власне лексичні, етнографічні та семантичні. Власне лексичні – це діалектні синоніми до загальнонародних слів, наприклад: вуйко – дядько, кибель – відро. Етнографічні діалектизми – це назви місцевих реалій, що не використовуються на решті національної території, наприклад: трембіта (духовий інструмент), ковганка (вид посуду). Семантичні діалектизми – слова, що в діалекті мають значення, відмінне від загально-мовного: пироги (вареники), базар (майдан), збір (ярмарок), врода (урожай).

В романі «Музей покинутих секретів» авторка вживає велику кількість діалектизмів, 20% від маркованої лексики, що охоплена поточним дослідженням. Всі вони відносяться до південно-західної групи діалектів (переважно галицько-буковинний діалект, закарпатські та лемківські говірки). В цьому дослідженні ми не ставили за мету надати класифікацію діалектизмів, а лише розглянемо та проаналізуємо доцільність тих чи інших перекладацьких рішень при відтворенні одиниць цієї категорії. Розглядаючи приклади, наводимо пояснення говірок для кращого розуміння:

- ...*чепурну та відзеторну (елеганцьку, як у них там кажуть!)*...
- ...*so neat and refined (“smart,” as the locals would say)*...

В прикладі бачимо одразу дві діалектні одиниці. Так, згідно з Етимологічним словником української мови за ред. О. Мельничука «*відзеторний*» (у словнику *відзігорний*) значить «*кокетливий*», «*гострий на язик*», словник за ред. Б. Грінченка дає наступне визначення – «*франтуватий*», а інша варіація слова – «*фіцігорний*» – має єдине значення – «*кокетливий*» [ЕСУМ 1982, с. 392; ПЕСУМ]. Проте, слід зазначити, що термін «*відзеторний*» навіть серед українців є маловідомим та непоширеним, тому авторка у тексті роману одразу подає найближчий синонім-відповідник для кращого розуміння – *елеганцький* [Словник синонімів онлайн]. Словник

лемківської говірки, дає наступні визначення останнього – *елегантний, витончений, модний* [Словник лемківської говірки 1986, с. 96].

Якщо ж звернутися до англійського перекладу роману, то Н. Шевчук-Мюррей обрала у якості відповідників терміни *refined* та *smart* відповідно. Так, прикметник *smart*, якщо брати американський варіант, можна перекласти як *розумний*, а от якщо брати до уваги британську англійську – *елегантний, охайний*. Ми вважаємо, що цей нюанс досить вдало передає гру слів оригінального тексту. А от *refined* вживається у своєму прямому значенні, тобто у якості стилістично нейтральної одиниці, що зовсім не відображає для англомовних читачів той факт, що в українському варіанті було вжито діалект. Для того, щоб зберегти в англійському тексті гру слів оригіналу, ми б запропонували перекласти *відзетгорний* словом *ripping*, наприклад, що в своєму неформальному значенні з британської англійської перекладається як «*елегантний*», «*франтуватий*», «*блискучий*», та є більш специфічним ніж *smart*.

Розглянемо наступні приклади:

- ...*він на ходу скидає оком на ручного зетарка...*

- ...*He glances at his watch...*

Як зазначає у своєму дослідженні діалектної лексики В.Денисюк, лексема *зетар* уживалась в минулому зі значенням «*годинник*», але у сучасній українській літературній мові цей іменник не функціонує, лише в деяких її говірках. [Денисюк 2020, с. 50]. Наприклад, він присутній у львівському лексиконі і також вживається як «*дзигарок*». В англійському перекладі, як бачимо, не вдалося передати первинний колорит.

- ...*в попередньому, давно нечинному житті – дитвака, гімназиста, шаланута і «фраера в пумках», – він залишається зрослим удень і вночі...*

- ...*in his previous, long-gone life as a child, a schoolboy, a loafer, and a fop; here, he stays erect day and night...*

Лексеми *дитвак* та *шаланут* також є характерними як для лемківської говірки, так і для львівського лексикону, і мають значення «*хлопчик, який ще*

мало розуміє» / «дитина» та «легковажна, непутяща людина» відповідно. Як бачимо, для перекладу також вжиті прямі відповідники, що добре передають суть, але зовсім не відображають національне забарвлення оригінального тексту роману.

- ...і так само вперто сліпі: не годні розгледіти, як **драстично** сюди не належать – як струн, як веред, що рано чи пізно буде спалений горячкою....

- ...they had no eyes to see how **drastically** they did not fit here, that they were a carbuncle, a pimple that the body would expunge, burn off with fever...

Лексема **драстичний** («непристойний», «відразливий») включається переважно до спеціалізованих словників говірок та лексиконів, а отже це – одиниця західноукраїнського мовно-літературного варіанта [Словари онлайн]. Для позначення цього терміну в англійській мові є прямий відповідник – **drastic**, – який і було використано в англійській версії роману. Але треба звернути увагу, що такі приклади поодинокі.

- ...жінки на очах у розбавленої публіки люто билися за **єдвабні** панчохи, тягаючи одна одну за коси...

- ... the local crowd could be entertained in broad daylight by the sight of their women latched on to each other's hair in a ferocious fight over a pair of **satin** stockings...

Єдвабний – це приклад лемківської говірки, що має більш поширене значення – *шовковий*. В англійській мові «шовковий» перекладається як **satin**, що повністю передає значення слова, але, як і в попередніх прикладах, не відображає специфічного діалектного забарвлення слова.

- ...він, Андріян, був **прецінь** останнім, хто міг би щось йому закинути з фахового боку...

- ...Adrian was certainly not ... one to criticize his professional skills...

Цей приклад є цікавим, тому що при перекладі застосовуються одразу два способи відображення – антонімічний переклад (*був останнім/ was certainly not one*) та опущення (*прецінь*). Звісно, якщо брати до уваги лемківську говірку, яка є часто вживаною в романі, пряме значення слова

«**прецінь**» – це «адже», «тож», «тим більше». Але слід зауважити, що в контексті даного прикладу вставне слово «**прецінь**» скоріш слугує задля насичення тексту роману регіональними вкрапленнями та підсилення думки, аніж для смислового навантаження. Тому вважаємо вдалим антонімічний переклад, що полягає в заміні позитивної форми словосполучення (в цьому конкретному випадку) на негативну. Хоча це не передає діалектного колориту, проте вдало передає настрій оригінального тексту.

- ...раз у раз втуляючи недолуге слівце «чуєш», мов умисне когось **селенкуватого** передражнював...

- ...with unfamiliar sayings, interrupted, over and over, with the meaningless “ye follow” as if he were mocking someone **hard of hearing**...

На цьому прикладі можна розглянути, як перекладач застосував прийом генералізації. Для того, щоб краще зрозуміти значення діалекту у вищенаведеному прикладі, звертаємось до словника львівського лексикону. **Селен** – це «*простак*», або це ще може бути «*рядовий дивізійник*» (воїн Першої української дивізії «Галичина» [ЛЛПЖ 2009, с. 515]. Так, О. Вешелені у своїй розвідці зазначає, що «...саме слово «**селенко**» ввійшло в український мілітарний фольклор у часи битви під Бродами: так жартома називали одне одного члени дивізії «Галичина», також воно стало синонімом «рекрута». Раніше слово «селепкуватий» у колі львівських батярів міжвоєнної доби вживалося щодо недолугих людей...» [Вешелені 2014, с. 37]. Замість того, щоб транскрибувати складний та специфічний діалект або надати пояснення читачам щодо його походження, перекладач замінив поняття на таке, що має більш широке значення. І, як бачимо, саме завдяки цьому прийому різниця в даному контексті майже не відчувається.

- ...Тоді німці жидів іще не вивозили, **лягерів смерти** ще не було...

- ...That was before Germans started shipping the Jews out, before the **death camps** were built...

В даному випадку важливо розрізнити, до якої говірки належить термін. **Лягер** – це слово лемківської говірки, що позначає *табір, лагерь*, а отже робимо

висновок, спираючись на контекст, що мова йде про фашистські концтабори, для позначення яких використано загальновідомий та поширений термін – *death camps*.

- ...*Мама, тато, дзядзьо, бабуця, вуйко Борух, сестра Іда з мужем, маленький Юзік-Йоселе – всі згоріли, ніхто не вийшов...*

- ...*Mom, Dad, **Grandpa**, **Grandma**, **Uncle Borukh**, **Sister Ida with her husband**, **little Yuzek-Iosele** – all burned alive, no one escaped...*

В прикладі вище бачимо одразу два яскравих діалекти – *дзядзьо* та *вуйко* – що є широко розповсюдженими на Західній Україні. Ці діалекти відомі і в гуцульській говірці, і у львівській та лемківській говірках, і на Закарпатті. Коли кажуть «*дзядзьо*» (*дзядзя, дзядко*), то мають на увазі *дідуся*, а коли кажуть «*вуйко*» – *дядька* (брата матері або батька). Як бачимо, у перекладі можна вжити лише прямі відповідники, які, як і у більшості попередніх прикладів, не передають національного колориту та жодним чином не відображають територіальну приналежність.

Отже, діалекти представляють для перекладачів складне завдання, та у переважній більшості випадків, на жаль, майже неможливо зберегти національне забарвлення, які вони у собі несуть. Проаналізувавши приклади, можемо зробити висновок, що при перекладі діалектизмів доводиться замінювати їх лексемами, що належать до літературної мови, або використовувати діалекти мови перекладу та слова інших категорій, які б часткового передавали тонкощі тексту оригіналу.

Таким чином, у другому розділі в ході дослідження нами були відібрані та згруповані лексеми, які, на наш погляд, найкраще змальовують часові історичні відрізки, описані в романі та відтворюють його історико-культурний контент.

Перша група включає онімні лексичні одиниці, які окреслюють географію подій роману та просто виконують номінативну та характеристичну функції. Друга група – це лексеми, що іменуються історизмами/сов'єтизмами та культурно-маркованими реаліями періоду Радянського Союзу. До третьої

групи ми віднесли діалектизми як засіб відображення національного колориту, а й як географічний маркер подій.

Ми зосередились також на розмежуванні понять реалій, історизмів та архаїзмів та дійшли висновків, що вони дуже тісно переплітаються, однак мають певні розбіжності і не є тотожними. Інші підрозділи були присвячені аналізу особливостей англомовного відтворення для одиниць кожної групи окремо.

Так, досліджуючи оніми, ми проаналізували перекладацькі рішення, що були застосовані для антропонімів, топонімів та одиниць сакрального ономастикону. В ході дослідження ми з'ясували, що найбільш уживаним та більш доречним є метод транслітерації. Саме тому деякі онімні одиниці роману не викликають проблем при перекладі – для них існують усталені відповідники, що в більшості своїй формуються за допомогою загальноприйнятих правил та канонів. Але метод транслітерації не для всіх лексичних одиниць можливо було застосувати, тому констатуємо відтворення окремих онімних лексичних одиниць методами калькування та синтаксичного уподібнення (дослівний переклад). Історизми також має усталені відповідники в англійській мові через загальну відомість певних історичних фактів, але окрім транслітерації спостерігалось застосування методів калькування та експлікації (описовий переклад). Реалії та діалектні лексеми викликають найбільше складнощів під час перекладу. В більшості випадків вони відображені за рахунок нейтрального відповідника. Таким чином, можна зробити висновок, що для перекладу історично-культурних одиниць тексту перекладач має бути не тільки обізнаним, а й добре розуміти підтекст окремих культурних явищ для того, щоб віднайти найбільш вдалі еквіваленти у мові перекладу.

ВИСНОВКИ

Дана робота була присвячена виявленню та аналізу культурно-історичного контексту роману О. Забужко «Музей покинутих секретів» та розгляду способів відтворення цього контексту при перекладі з української мови на англійську.

В ході дослідження ми проаналізували основні дефініції, що стосувались обраної теми (переклад та художній переклад, адекватність та еквівалентність перекладу, перекладацькі трансформації, ідіостиль автора), розглянули основні концепції, що існують у галузі перекладацької діяльності, та визначили основні проблеми перекладу художнього тексту. Ми з'ясували, що образність визначає специфіку будь-якого художнього твору, а сам твір є не тільки текстом з певним ідейно-тематичний змістом, а й чинником культури, інструментом освоєння світу, розширення колективної пам'яті людства, а отже переклад має розглядатись як спосіб міжкультурної комунікації.

Дослідження проводилось на базі роману О. Забужко «Музей покинутих секретів», що був визнаний вітчизняною та зарубіжною критикою. Важливо зазначити, що роман скоріше не про історичні факти, а про історичну пам'ять. Але, незважаючи на це, історичний контекст роману «Музей покинутих секретів» досить чіткий та виразний: О. Забужко у своєму творі торкається не тільки трагічних подій, які не могли бути відтворені раніше в силу певних історико-політичних причин, а й підкреслює сучасні суспільно-політичні проблеми.

Одним із завдань дослідження ми ставили вивчення проблеми ідіостилю О. Забужко. В ході роботи ми визначили, що авторська мова твору дуже різноманітна та насичена: письменниця активно вживає запозичення, використовує історизми та діалектизми, в т.ч. соціальні: жаргон, сленг, арго, ненормовану професійну лексику; авторські неологізми та оказіоналізми, суржик, різноманітні фразеологічні одиниці та навіть крилаті вислови тощо.

Все це ставить перед перекладачем надважке завдання віднайти адекватні засоби, які допоможуть максимально точно відтворити зміст оригіналу. Таким чином, в першому розділі ми констатуємо, що найскладнішим завданням під час перекладу художньої прози є відтворення індивідуального стилю автора, що включає в себе лексико-граматичні та стилістичні особливості мови.

Через обмежені рамки цього дослідження ми зупинилися на розгляді лексичних одиниць, що найкраще передають історико-культурну інформацію, та проаналізували їх у другому розділі. Одиниці було обрані методом суцільної вибірки та об'єднані у відповідні групи, а саме: онімні одиниці (антропоніми, топоніми та сакральна лексика); група лексем, що зазначаються як історизми та культурно марковані реалії; діалектні одиниці.

В ході дослідження було здійснено також розмежування певних понять (реалії, історизми та архаїзми). Уточнивши та проаналізувавши ці поняття, ми дійшли висновків, що вони не є тотожними, хоча й дуже тісно переплітаються між собою.

При дослідженні процесу англомовного відтворення онімних одиниць, ми детально зупинились лише на окремих підгрупах – антропонімах, топонімах та одиницях сакрального ономастикону (саме ці лексеми зустрічаються в романі). Аналіз перекладацьких рішень, що були до них застосовані, показав наступну закономірність. В багатьох випадках антропоніми та топоніми роману не викликають проблем при перекладі, оскільки для них існують усталені відповідники, що в основному формуються за допомогою загальноприйнятих правил та канонів. Тож, в цілому найбільш уживаним для цієї групи був метод транслітерації. Однак, щодо часто вживаних автором демінутивів, то тут, на жаль, констатуємо певну перекладацьку втрату, адже англомовний реципієнт не може відчувати зменшувально-пестливі українські суфікси. У випадках з промовистими іменами перекладач застосовував граматичні трансформації.

Перекладацькі рішення для одиниць сакрального ономастикону то їх відтворення теж різняться. Так, еортоніми, в номінації яких закладена однакова мотивація в обох мовах, в своїй більшості відтворюються англійською мовою еквівалентним відповідником або аналогом (напр., язичницьке свято Івана Купала в англійській передається офіційним православним терміном). Теж саме можна сказати і про більшість еклезіонімів.

Теоніми та агіоантропоніми в основному відтворюються способом транслітерації та калькуванням для багатокomпонентних одиниць. Може також використовувється комбінований спосіб – поєднання транслітерації та описового перекладу.

Дослідження способів відтворення значення історизмів теж показало різницю у вживанні перекладацьких рішень. Виявилось, що за наявності усталених відповідників в англійській мові (відомий характер певних історичних подій та назв), переклад еквівалентом найбільш доцільний. Однак, коли в оригінальному тексті вживаються похідні відомих назв із саркастичним підтекстом, або мова йде про специфічні явища, що вживались лише на обмежених територіях, то в цих випадках застосовується аналог, калькування, чи поєднання транслітерації та експлікації.

Дослідження другого розділу показало, що найбільш складними при відтворенні значення є ті лексеми, що є лакунарними в мові реципієнта – реалії та діалектні лексеми. Це зумовило застосування різноманітних способів їх відтворення та використання певних перекладацьких трансформацій. Залишається проблемним відтворення часової епохи художнього твору, відображеної в історичних реаліях та діалектних одиницях. Перекладач вимушений був адаптувати і відтворювати їх нейтральною лексикою, через що майже неможливо було повністю зберегти національне забарвлення, які вони у собі несуть. В цілому, що стосується реалій, то для їх відтворення використовувались здебільшого методи транслітерації, калькування та описовий метод.

Більшість діалектних одиниць було відтворено шляхом уподібнення (пошуком прямого, нейтрального відповідника), зустрічалися також поодинокі випадки опущення та генералізації.

Проведене нами дослідження дає право стверджувати, що найбільш ефективним та уживаним способом англomовного відтворення значення культурно-маркованих одиниць (крім транскрипції, калькування та експлікації) є комбінований спосіб – транскрипції та лінгвокультурного коментаря, який поглиблює розуміння значення відповідних одиниць читачами приймаючої культури.

Аналіз показав, що розкриття смислу культурно значимої одиниці – це складний акт міжмовної та міжкультурної комунікації. Невдалий вибір номінацій на позначення тих чи інших подій та явищ, некоректне описання чужої культурної реальності, може призвести до неправильного її розуміння. Саме тому перекладач має не стільки знайти словниковий еквівалент до слова чи словосполучення (якого, як правило, не існує в приймаючій культурі), скільки максимально передати культурологічну інформацію та адаптувати її для читача.

Виконане нами дослідження дало змогу виявити основну проблему перекладу відповідних одиниць, яка полягає у відсутності достатньої кількості авторитетних лексикографічних джерел. Ми також сформуваємо головну вимогу до перекладача, що зводяться до високого рівня володіння не тільки мовним, але й культурно-історичним матеріалом, фоновими знаннями, адже без цього ймовірним є виникнення серйозних перекладацьких помилок.

В ході дослідження намітилися також нові перспективи вивчення проблеми:

- дослідження інших розрядів онімних одиниць у порівняльному аспекті;
- аналіз функціонування фразеологічних новотворів О. Забужко та пов'язаних з цим особливостей перекладу;
- розроблення проблеми інтертекстуальності прози О. Забужко.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика : учеб. пособие. Санкт-Петербург : Союз, 2001. – 288 с.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва : Международные отношения, 1975. 239 с.
3. Вербич С. О. Сучасна українська онімна лексика : функціональний аспект. *Вісник Національної академії наук України*. Київ, 2008. № 5. С. 54–60.
4. Вешелені О. Між селепком і експедитором : два типи крутія в українській еміграційній літературі. *Слово і Час*. Київ, 2014. №7. с.35– 41.
5. Виноградов В. С. Перевод : общие и лексические вопросы : учеб. пособие. Москва : КДУ, 2004. 240 с.
6. Володіна Т. С., Рудківський О. П. Загальна теорія перекладу для першого (бакалаврського) рівня : навч.-метод. посібник. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2017. 296 с.
7. Гайдук Н. А., Нікольченко Т. М. Методичні рекомендації до практичних занять із російсько-українського перекладу для студентів 2 – 3 курсів спеціальності «Переклад (українська, російська, польська)». Маріуполь : МДУ, 2019. 206 с.
8. Гарбовский Н. К. Теория перевода : Учебник. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2004. 544 с.
9. Григорьев В. П. Грамматика идиостиля : В. Хлебников. Москва : Наука, 1983. 234 с.
10. Данильченко А. О. Оксана Забужко як сучасний митець (естетичні смаки і вподобання на мовному рівні). *Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі* : тези VIII Всеукраїнської студентської науково-

практичної конференції, 29 листопада 2018 року. Київ : Кафедра етики та естетики НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 140–147.

11. Денисюк В. Функціонування полонізмів у поезіях І. Величковського. *Новації і традиції перекладу : українські студії в європейському вимірі (присвячена року Європи в Україні) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 12–13 лист. 2020 р. Київ, 2020. С. 50–51.*

12. Дідух Х. Ідіостиль як відображення авторської картини світу. *Філологічні науки. Риторика і стилістика.* URL : http://www.rusnauka.com/15_NNM_2012/Philologia/2_111114.doc.htm (дата звернення: 10.06.2021).

13. Дорошко М. С. Номенклатура компартійно-радянська. *Енциклопедія історії України : у 10 т./ редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2010. Т. 7 : Мі–О. 728 с.*

14. Егер Г. Коммуникативная и функциональная эквивалентность. *Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике.* Москва : Международные отношения, 1978. С. 137–157.

15. Зорівчак Р. П. Український художній переклад як націєтворчий чинник. URL : <http://odestransl.com/index.php?page=zorivchak-r-nation/> (дата звернення: 19.06.2021).

16. Іваніна Т. В. Методи формування ономастичних відповідників при перекладі топонімів (на матеріалі англо-українських словників). *Філологічні трактати.* Суми : СумДУ, 2010. №1. С. 116–120.

17. Кальниченко О. А., Подміногін В. О. Трактат Фрідріха Шлейєрмахера «Про різні методи перекладу» (“Über die verschiedenen methoden des ubersetzens”) та його значення для сучасного перекладознавства). 2002. URL : http://arkhiv.nua.kharkov.ua/images/stories/Kafedri/Kaf_Teorii_I_Praktiki_Perevoda/Publikacii/Kalnichenko/Znachennja_traktatu_Shlajermakhera.PDF (дата звернення: 04.06.2021).

18. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учебное пособие. Москва : ЭТС, 2002. 420 с.
19. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. Київ : Юніверс, 2002. 280 с.
20. Мариненко І. О. Лексикологія української мови : практикум. Київ, 2017. 172 с.
21. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика : Пособие для студентов гуманитарных вузов и учащихся лицеев. 2-е изд., испр. Москва : Аспект Пресс, 2000. 207 с.
22. Найда Ю. К науке переводить. Принципы соответствий. *Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике*: зб. статей. Москва : Международные отношения, 1978. С. 114–137.
23. Олійник Т. Теоретичні передумови дослідження художнього перекладу. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мовознавство*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. Вип. 19–20. С. 212–225.
24. Подорожна К. Ю. Проблема класифікації реалій та виокремлення історизмів у ній. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. Житомир : ЖДУ ім. Івана Франка, 2014. Випуск 2 (74). С. 271–275.
25. Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55. Поточна редакція : від 12.01.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.09.2021).
26. Про затвердження Правил написання українських географічних назв на картах та в інших виданнях: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 29.07.2014 № 282. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0957-14#Text> (дата звернення: 27.09.2021).

27. Тебешевська-Качак Т. Історія, що стає літературою у стилі Оксани Забужко. 2010. URL : <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2010/02/09/083513> (дата звернення: 10.06.2021).
28. Терен Т. Оксана Забужко : «Я написала роман народу, позбавленого написаної історії». 2010. URL : https://rus.lb.ua/culture/2010/01/12/19304_oksana_zabuzhko_ua_napisala_roman.html (дата звернення: 15.06.2021).
29. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы. Москва : Высшая школа, 1988. 239 с.
30. Федоров А.В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). Москва : Филология, 2002. 418 с.
31. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця : Нова книга, 2013, 368 с.
32. Швейцер А. Д. Теория перевода : Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 215 с.
33. Штангурська І. Ю. Проблеми художнього та фахового перекладу. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. № 16. С. 53–56.
34. Шулік С. Актуальні проблеми художнього перекладу. URL : <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/39403/1/Shulik.pdf> (дата звернення: 10.10.2021).
35. Шум О. В. Стилiстика нiмецькомовних перекладiв української жiночої прози кiнця ХХ столiття. *Науковi записки Нацiонального унiверситету «Острозька академiя». Серiя : Фiлологiя*. Острог : НаУОА, 2020. Вип. 10(78). С. 93–95.
36. Boase-Beier J. *Stylistic Approaches to Translation*. Manchester : St. Jerome Publishing, 2006. 176 p.
37. DiMarco C. *Stylistic choice in machine translation*. 1994. URL : <https://aclanthology.org/1994.amta-1.5.pdf> (accessed: 10.10.2021).

38. Eco U. *Experiences in Translation*. Toronto : University of Toronto Press, 2001. 132 p.
39. Faryna. O. Oksana Zabuzhko : “Hard to Be Woman”. URL : <https://www.kyivpost.com/lifestyle/oksana-zabuzhko-hard-to-be-woman-118024.html> (accessed 25.07.2021).
40. Ischenko I. Difficulties While Translating Realia. *Вісник Дніпропетровського Університету Імені Альфреда Нобеля. Серія : Філологічні Науки*. Дніпро, 2012. № 1 (3). С. 273–278.
41. Lefevere A. *Translating Literature: The German Tradition from Luther to Rosenzweig*. Assen; Amsterdam: van Gorcum, 1977. P. 67–89.
42. Lenherr M. Collective Trauma and Mystic Dreams in Zabuzhko’s “The Museum of Abandoned Secrets”. URL : https://www.researchgate.net/publication/330333933_Collective_Trauma_and_Mystic_Dreams_in_Zabuzhko's_The_Museum_of_Abandoned_Secrets (accessed: 26.06.2021).
43. Mahadi T. S. T., Jafari S. M. Language and Culture. *International Journal of Humanities and Social Science*. USA, 2012. Vol. 2. No. 17. P. 230–235.
44. Nida E. A., Taber C. R. *Theory and practice of translation*. Netherlands : BRILL, 2003. 218 p.
45. Paoli N. “Let My People Go” : Postcolonial Trauma in Oksana Zabuzhko’s *The Museum of Abandoned Secrets*. *Postcolonial Europe? Essays on Post-Communist Literatures and Cultures*. Netherlands : Brill, 2015. P. 161–174.
46. Reiss K. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik : Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. München : Hueber, 1971. 124 S.
47. Rewakowicz Maria G. Women’s Literary Discourse and National Identity in Post-Soviet Ukraine. *Harvard Ukrainian Studies*. Harvard, 2004–2005. Vol. 27. No. 1–4. P. 195–216.

48. Sharifian F., Palmer G. B. *Applied Cultural Linguistics : Implications for Second Language Learning and Intercultural Communication*. Amsterdam : John Benjamins Publishing, 2007. 170 p.

49. Simpson P. *Stylistics : A Resource Book for Students*. London : Routledge, 2004. 262 p.

50. Steiner G. "Foreword" in *Translating Religious Texts : Translation, Transgression and Interpretation*". Ed. by D. Jasper. London : The Macmillan Press Ltd, 1993. 157 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

51. (ЕСУМ) Етимологічний словник української мови: в 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1982. Т. 1 : А–Г. 634 с.

52. (ЛЛПЖ) Лексикон львівський: поважно і на жарт. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Khobzei_Natalia/Leksykon_lvivskyi_povazhno_i_na_zhart.pdf (дата звернення: 14.07.2021).

53. (ПЕСУМ) Публічний електронний словник української мови. URL : <http://ukrlit.org/slovyuk> (дата звернення: 14.07.2021).

54. (СУМ-11) Одинадцятитомний «Словник української мови». URL : <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 14.07.2021).

55. Словари онлайн. URL : slovaronline.com (дата звернення: 14.07.2021).

56. Словник лемківської говірки. URL : <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/16234/file.pdf> (дата звернення: 14.07.2021).

57. Словник синонімів онлайн. URL : <https://synonimu.info/> (дата звернення: 14.07.2021).

58. Толковый переводческий словарь/ сост. Л. Л. Нелюбин. Москва : Флинта : Наука, 2003. 320 с.
59. Etymologeek dictionary. URL : <https://etymologeek.com/eng/dormition/17772460> (accessed: 14.07.2021).
60. Multitran. URL : <https://www.multitran.com/> (accessed: 14.07.2021).
61. Oxford Learner's Dictionaries. URL : <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (accessed: 14.07.2021).
62. Urban Dictionary. URL : <https://www.urbandictionary.com/> (accessed: 14.07.2021).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

63. Забужко О. Музей покинутих секретів : роман. Вид. 2-е, доп. Київ : Факт, 2012. 830 с.
64. Zabuzhko O. The Museum of Abandoned Secrets. / trans. from Ukrainian by Shevchuk-Murray N. Las Vegas : Amazon Crossing, 2012. 727 p.

SUMMARY

This study focuses on peculiarities of fiction translation from Ukrainian language into English. This field of academic research was not sufficiently studied yet. The aim of the research is to identify the main difficulties encountered in the translation of O. Zabuzko's novel "The museum of abandoned secrets" and estimate the translation adequacy.

We focus on main problems that appear in translation process, when describing the novel's historic background and interpreting the lexemes (proper names, history and culture-loaded words, dialect words) that reflect it.

The objective of the research is to analyze the translation techniques used by the translator, to find out and to reason his translation strategy. The study highlights notion of translation, fiction translation, the concept of adequacy and equivalence of translation; considers the main functions of the text of fiction; analyzes necessary lexemes; defines and reasons the ways of their translation etc.

The analysis of factual material showed that in order to introduce cultural flavour and linguistic peculiarities of Ukrainian language and culture for English reader major techniques in English-Ukrainian translation are transliteration, finding analogue, loan translation (calque); and explication.

Key words: *fiction translation, translation adequacy. individual style, translation techniques, culture-loaded words, proper words, dialect words.*